

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ**

Кафедра клінічної психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

**Соціально-психологічні чинники задоволеності подружнім
життям**

Виконала:

студентка 2-го курсу групи ПМ - 204
спеціальності 053 Психологія

освітньо-професійна програма Клінічна
психологія

Зверева Оксана Валеріївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник:

К.ПСИХОЛ.Н.

(наукова ступінь, вчене звання)

Крайлюк Анна Ігорівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Робота рекомендована до захисту
рішенням кафедри клінічної психології

Протокол № ____ від « ____ » червня 2022р.

Зав. кафедри _____ д.психол.н.,с.н.с. Лисенко Ірина Павлівна
підпис (наукова ступінь, вчене звання ,прізвище, ім'я, по батькові)

Київ – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ПОДРУЖНІМ ЖИТТЯМ У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	6
1.1 Особистість у дорослому віці: поняття «дорослість» та «зрілість».....	6
1.2 Феномен шлюбу та подружніх відносин	15
1.3 Соціально-психологічні чинники задоволеності шлюбом дорослих осіб.....	24
Висновки до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ 2: ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ПОДРУЖНІМ ЖИТТЯМ У ДОРΟΣЛОМУ ВІЦІ.....	35
2.1 Підходи до психологічного оцінювання подружніх стосунків.....	35
2.2 Організація та проведення емпіричного дослідження.....	40
2.3 Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження.....	46
Висновки до розділу 2.....	61
РОЗДІЛ 3: ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ПОДРУЖНІМ ЖИТТЯМ ЯК МЕТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ІНТЕРВЕНЦІЇ.....	63
3.1 Сучасні підходи до подружньої терапії	63
3.2 Програма корекції подружніх взаємовідносин.....	68
Висновки до розділу 3.....	74
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80
ДОДАТКИ.....	90

ВСТУП

Актуальність проблеми дослідження. На сучасному етапі внаслідок культурних, економічних, політичних змін відбуваються значні зміни як у суспільстві, так і у невіддільній його складовій – сім'ї. Адже у житті суспільства відбуваються ті ж самі духовні та матеріальні процеси, що і в житті родини. Висока культура у сімейних відносинах позначається на культурі всього суспільства.

Стрижнем для формування взаємовідносин у сім'ї є, насамперед, подружні стосунки, оскільки дисгармонічні відносини між батьками позначаються на їхній батьківській функції. Від якості виховання дітей залежить те, яким буде майбутнє суспільства. Тому задоволеність шлюбом подружжя зумовлює не лише позитивну атмосферу та гармонію у сімейній царині, але й стабільність у суспільстві. Задоволеність шлюбом виступає в якості важливого критерію оцінки благополуччя родини і пануючої в ній психологічної атмосфери. Оскільки сім'я являється сферою життєдіяльності людини та задовольняє значну частину її потреб, тому рівень сімейного благополуччя позначається і на особистісному благополуччі кожного члена родини. Якість взаємовідносин членів сім'ї у значній мірі визначає успішність реалізації соціальної ролі, становлення та розвиток особистості. Від задоволеності подружніми стосунками залежить добробут багатьох інших важливих життєвих сфер особистості.

Соціологами, демографами, психологами відзначається існуюча загальна криза сім'ї. З кожним роком збільшується кількість розлучень, більшість фактів яких мали за причину пряму чи опосередковану незадоволеність шлюбом. Кожна окрема родина на етапах свого розвитку неодмінно стикається з ситуаціями, які суб'єктивно сприймаються як кризові, проходження яких сприяє еволюції взаємовідносин та вихід на

якісно новий рівень. Проте, за останні десятиріччя зросла кількість передумов для виникнення кризових станів, що призводить до розпаду сімей.

Проблематиці подружніх стосунків та сімейних взаємовідносин присвячено праці таких сучасних вчених як: С. А. Клапішевська, Н. І. Оліфірович, Т. А. Зінкевич-Куземкіна, Т. Ф. Велента, В. М. Поліщук, Н. М. Ільїна, С. А. Поліщук, С. О. Мисник, Ю.Ю. Савченко, С. О. Котлова і І. Д. Саух та інші. Однак, незважаючи на значну кількість досліджень у цій сфері, питання задоволеності подружніми стосунками все ще залишається актуальним, оскільки відбуваються глобальні зміни у соціально-економічній, політичній та культурній сферах українського суспільства. Такі трансформації зумовлюють зміну норм поведінки, переорієнтацію або навіть втрату певних моральних цінностей, а це, в свою чергу, призводить до профанації таких традиційних цінностей, як шлюб і сім'я. За результатами останніх соціологічних досліджень, в Україні найгірший в Європі стан щодо кількості розлучень: більше ніж 40% зареєстрованих шлюбів згодом розпадаються.

Таким чином, на сьогодні існують численні аспекти, які потребують невідкладного розв'язання, зокрема, пошук головних критеріїв та чинників задоволеності шлюбом, встановлення яких сприятиме наданню ефективної психологічної допомоги подружжю.

Об'єкт дослідження - задоволеність подружнім життям.

Предмет дослідження - соціально-психологічні чинники задоволеності подружнім життям.

Мета дослідження - дослідити соціально-психологічні чинники задоволеності подружнім життям осіб дорослого віку.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукову літературу з обраної проблематики.
2. Організувати та провести емпіричне дослідження соціально-психологічних чинників задоволеності подружнім життям осіб дорослого віку.

3. Проаналізувати та проінтерпретувати отримані результати.
4. Розробити корекційну програму для покращення подружніх взаємовідносин.

Методи дослідження:

1. Теоретичний, що полягає в аналізі наукової літератури з обраної тематики.
2. Психодіагностичний на основі опитувальника задоволеності шлюбом (В. В. Столін, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко), тесту «Велика П'ятірка» (Х.Тсуйя, в адаптації А.Б. Хромова), та методики «Особистісний диференціал».
3. Математично-статистична обробка даних, шляхом застосування відповідних методів: описові статистики, порівняльний аналіз, кореляційний аналіз.

Структура та обсяг роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків; містить 15 таблиць та 12 рисунків.

РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАДОВОЛЕНOSTІ ПОДРУЖНІМ ЖИТТЯМ У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

1.1 Особистість у дорослому віці: поняття «дорослість» та «зрілість»

Дорослість являється найтривалішим періодом життя людини, протягом якого перед нею постають ряд складних та важливих завдань. Американський вчений та засновник андрагогіки М. Ноулз зазначає, що дорослою людиною вважається та, що відчуває себе відповідальною за власне життя, має самосвідомість дорослого, та відіграє «дорослі ролі» - чоловік або дружина, громадянин, працівник, батько або мати тощо [69]. Науковці Ш. Мерріам та Р. Брокет аналізують дорослість в якості «соціокультурної конструкції», та стверджують, що відповідаючи на питання про те, хто є дорослим, необхідно звернутися до культури в певний проміжок часу та до конкретного суспільства [79].

На сьогодні у науці існує різноманіття критеріїв та визначень понять «дорослий» та «дорослість», а межі дорослості не мають чіткого окреслення у віці. Науковцями для етапу дорослості виділено такі періоди як рання, середня та пізня дорослість, однак різними авторами зазначаються межі даних періодів по-різному. Наприклад, період ранньої дорослості визначається наступними вченими так: від 20 до 25 років (Е. Еріксон, 1963); від 17 до 25 років (Біррен, 1964); від 21 року по 25 років (Д. Бромлей, 1966); від 20 до 40 років (Г. Крайг, 2006). Вчений А. А. Реан пояснює існування таких розбіжностей у поглядах тим, що для суб'єктивного самовідчуття та об'єктивної ознаки розквіту сил індивідуума важливим є не стільки хронологічний вік, скільки вплив інших чинників: освітній рівень, соціоекономічний статус, специфіка професійної діяльності.

Серед науковців у переважній більшості визнається думка Г. Крайга, який вважає, що чітко окреслити межі етапів розвитку дорослих осіб досить складне завдання, через те що фундаментальна специфіка розвитку у період дорослості полягає у мінімальній залежності його від хронологічного віку. Він вважає, що переважно зміни мислення та поведінки, і загалом розвиток особистості дорослої людини обумовлені її обставинами життя, її діяльністю, цілями, переконаннями та досвідом [21]. У своїх роботах Г. Крайг наводить наступну періодизацію дорослості:

- рання дорослість - від 18-21 до 40 років;
- середня дорослість - від 40 до 60-65 років;
- пізня дорослість - від 60-65 років до смерті.

Дослідження магістерської роботи посилається на наведену періодизацію, для визначення вікової категорії респондентів з метою вивчення проблематики задоволеності шлюбом дорослих осіб. Вирішено дослідити зазначене питання у дорослих осіб віком від 21 до 40 років, що відповідає періоду ранньої дорослості.

Уорнер Шейо підкреслює у своїх працях, що в період ранньої дорослості індивід використовує весь свій інтелектуальний потенціал задля формування навичок вирішування проблемних питань та відповідального прийняття рішень задля досягнення мети та реалізації життєвого плану. Вчений називав його періодом досягнень особи, і на його думку, характерною рисою є гнучкість мислення, завдяки якій застосовуються вже набуті когнітивні властивості індивіда. Центральними у досягненнях цього етапу розвитку являються інструменти формального мислення. Когнітивні можливості особистості розвиваються у процесі здійснювання задач даного життєвого етапу. Наступна фаза розвитку характеризується формуванням соціальної відповідальності у індивіда. Напрямок актуальних завдань далі теж зазнає змін, і провідною задачею стає повторна інтеграція минулих подій життя. Для особи ґрунтовною стає потреба віднайти сенс власного буття і дослідити проблематику, що пов'язана із визначенням особистого

призначення. У. Шейо вважає, що в центрі когнітивного розвитку періоду ранньої дорослості знаходяться не зміни у когнітивних структурах або підвищена можливість особистості, а саме гнучке застосування інтелекту при проживанні різних етапів життя [21].

Отже, період дорослості це період триваючих змін та особистісного зростання. Робертом Каганом запропоновано інтегрований погляд відносно розвитку смислової системи дорослої особистості. Його теорія є продовженням традицій вчення Ж. Піаже і теорій когнітивного розвитку, вирізняючи рівні, або стадії «осмислення» в межах смислової системи. Процес розвитку особистості супроводжується постійною диференціацією власного «Я» із оточуючим середовищем, при цьому одночасно відбувається і інтеграція свого «Я» у нього[21]. Розвиток когнітивних здібностей індивіда при проходженні етапу ранньої дорослості відображається на його смислових системах – вони стають більш ідіосинкразованими, проте мають певну співзвучність із смисловими системами соціального оточення. Тобто із початком дорослого життя індивідуальні смислові системи людини набувають своєрідності, однак продовжують зберігати деяку спільність зі смисловими системами інших осіб, з якими знаходяться на одній стадії вікового розвитку.

Значимість періоду дорослості заключається в тому, що особистість, включаючись у різноманітні суспільні відносини, стає їх суб'єктом, і свідомо формує власне ставлення до світу. В даний період відбувається інтеграція відносин та оформлення нових особистісних характеристик, що дозволяють людині досягати впевненості у собі та набувати стійкості у житті. Вчена І. А. Колеснікова акцентує, що властивості дорослої особи повинні визначатись не віковим періодом, а саме станом усвідомленості нею власного існування. І цей стан усвідомлення необхідно розглядати як головний критерій зрілості людини [39].

Смислова сфера людини постійно розвивається, цей процес відбувається протягом всіх етапів життєдіяльності. Рання дорослість

ознаменовується найбільш активним її розвитком. Далі, у періоди середньої та пізньої дорослості, при умові сформованості системи індивідуальних смислів, людина стає регулятором особистісного розвитку. Таким чином, усвідомлення власного буття та формування смислової системи є важливими завданнями ранньої дорослості, оскільки подальша реалізація життєвого досвіду здійснюється за рахунок направленості на вже усвідомлені, інтерналізовані життєві цілі [21]. Переоцінка цінностей та переорієнтація життєвих смислів з подальшим визначенням смисложиттєвої перспективи є закономірними і неодмінними у процесі зростання особистості. Нові життєві та соціальні ролі змушують особу по-новому розуміти події, власну участь в них, взаємовідносини. Необхідно підкреслити, що розвиток в даний період дорослості має скоріше індивідуальний «позавіковий» характер, оскільки обумовлений життєвим досвідом та суб'єктивністю системи ставлень індивіда до себе та до дійсності.

Більшість науковців відносно центральних завдань розвитку у дорослому віці є прибічниками теорії психологічних стадій Е. Еріксона, в якій розкрито сутність восьми послідовних стадій (криз) у життєвому циклі. Кожна стадія спирається на успішність проходження попередньої стадії і криз, пов'язаних з нею. Тобто, розвиток дорослої особи залежить від вдалого додання проблем попередніх етапів, таких як вирішення питань довіри та автономії, ініціативи та працелюбності. Він підкреслює, що у підлітковому віці фундаментальна задача - визначення ідентичності, проте дана проблематика може бути актуальною і при проходженні періоду ранньої дорослості, надаючи сенс цілісності досвіду дорослої особи [51]. Особистість визначає себе та особисті пріоритети, і загалом своє місце у світі. Згідно з даною концепцією, за умов нормального розвитку і благополучного вирішення завдань ранньої дорослості відбувається досягнення близькості у стосунках (душевна теплота, розуміння, довіра, здатність ділитися з оточуючими).

При аналізі кризи періоду дорослості, дослідники виокремлюють її провідні чинники:

- кризи досягнень у зв'язку з професійною нереалізованістю та переживанням непродуктивності життєвого шляху;
- труднощі в адаптації у зв'язку зі зміною життєвої ситуації, тобто пов'язані з життєвими подіями, які змінюють спрямованість життєвого шляху, що і вимагає істотної адаптації;
- внутрішньоособистісний конфлікт, як психологічна криза, через невирішеність протиріч попередніх вікових етапів [29; 38; 64].

Успішне проходження кризи знаменується вибором власного життєвого напрямку, підтвердженням особистої відповідальності за цей вибір. Суб'єктивно це проживається як задоволеність власним життям та собою.

Сучасні дослідження підтверджують ідею про те, що особистість змінюється як в результаті дії внутрішніх факторів, так і зовнішніх факторів (Блейдорн, Шваба, 2017; Вагнер, 2020) [53; 93]. Існує достатньо доказів того, що розвиток особистості пов'язаний з впливом критичних життєвих подій (наприклад, Людтке, 2011; Бледорн, 2018) [75;54], які можна визначити як «перехід, що знаменує початок або кінець певного статусу» (Луман та ін., 2012) і включають виїзд з батьківського дому у молодому віці або серйозні зміни свого статусу, такі як робота, одруження, батьківство. Такі переходи вимагають проходження процесу адаптації, що включає нові поведінкові, когнітивні та емоційні реакції (Хопсон, Адамс, 1976 ; Луман та ін., 2012,) [67; 74].

Дослідники стверджують, що глибокі процеси адаптації мають тривалі наслідки, оскільки життєві події можуть змінювати, переривати або перенаправляти життєві траєкторії, змінюючи почуття, думки та поведінку особистості (Блейдорн, 2018) [54]. Посилаючись на дане припущення, велика кількість досліджень присвячено визначенню того, як певні риси «Великої п'ятірки» змінюються через критичні життєві події. Наприклад,

було виявлено, що підвищення емоційної стабільності є результатом появи перших романтичних стосунків (Ленарт, 2010) [70]. Емоційна стабільність також може підвищуватися в очікуванні подій, що ґрунтуються на надбаннях, таких як народження дитини або оплачувана робота, що, у свою чергу, призведе до збільшення сумлінності та відкритості досвіду (Деннісен та ін., 2018) [63].

Одним з важливих аспектів періоду дорослості є досягнення психологічної зрілості. Даний процес має нерівномірний характер і продовжується протягом усього періоду. Розвиток окремих складових психологічної зрілості особистості проходить відповідно до специфічності завдань етапу дорослості. Так, у період ранньої дорослості розвиток зрілості пов'язаний із вирішенням завдань професійного самовизначення, розвитку близькості і визначенням власного способу життя, активного формування готовності до прийняття відповідальності у різних сферах буття, набуття навичок самоорганізації та самоврядування у масштабі життєвого шляху, формування зрілих міжособистісних відносин, досягнення автономності.

Протягом багатьох років вчені намагались визначити характеристики зрілої особистості. Однак, відзначимо основні, які були сформульовані Г. Олпортом, що виокремив шість характеристик психологічно зрілої людини [47]:

1. Можливість мати широкі межі «Я», тобто спроможність особистості дивитись на себе «з боку». Психологічно зріла особа є активним учасником соціальних відносин, приділяє увагу власним інтересам, проявляє цікавість до політичних та релігійних питань. Такі види діяльності потребують залучення справжнього Еґо індивіда та повноцінної захопленості. Також, Олпорт зазначав, що любов до себе - це обов'язковий чинник у житті кожної людини, але це не значить, що він є визначальним у формуванні стилю її життя.

2. Зріла людина спроможна до встановлення теплих близьких соціальних взаємин. Виділено два види міжособистісних відносин, які можна

віднести до даної категорії: дружня інтимність та співчуття. Дружно - інтимний аспект теплих стосунків проявляється у здатності людини проявляти глибоку любов до сім'ї та близьких друзів. Співчуття виявляється у змозі особистості бути терпимою до розходжень у цінностях чи переконаннях з іншими. Виявляючи співчуття і толерантність, особистість транслює поважне ставлення до людей через прийняття і повагу їхніх позицій.

3. Зріла особа визначається емоційною стабільністю та самосприйняттям. Присутнє позитивне уявлення про себе і, таким чином, особистість здатна толерантно приймати і явища, що розчаровують, і власні недоліки. Неодмінною характеристикою є можливість особи врегульовувати власні емоційні стани, та справлятися з ними в такий спосіб, щоб це не шкодило благополуччю оточення. Зріла особистість здатна зважити, який вплив буде мати висловлення власних думок та почуттів на оточуючих.

4. Важливим є реалістичне сприйняття оточуючого світу, досвід та домагання зрілої особистості. Психічно здоровій дорослій особі властиве здорове сприйняття реальності без спотворень її відповідно до особистих фантазій та потреб. Зріла особистість також володіє належною кваліфікацією та пізнаннями у сфері своєї діяльності, та при потребі спроможна тимчасово посувати на задній план особисті бажання та імпульси.

5. Здатність до самопізнання та почуття гумору, тобто зріла особистість має чітке уявлення і про свої сильні сторони, і про слабкі. Одним з компонентів самопізнання являється гумор, завдяки якому людина спроможна до прийняття навіть абсурдних аспектів життєвих ситуацій.

6. Останній і змістовний аспект зрілості полягає у наявності єдиної життєвої філософії, що проявляється у здатності до цілісного сприйняття особистістю свого буття. Це відбувається завдяки систематичному та послідовному виокремленню індивідом значущого у своєму житті. Г. Олпорт зазначав, що людині необхідно мати систему цінностей, яка і формує головну мету, надаючи їй життю цінності.

Вчені Каліфорнійського університету встановили, що зріла особистість має наступні характеристики [47]:

- стресостійкість, стабільність, вітальність, високий рівень адаптованості, самоорганізованість щодо досягнення власної мети;
- наявність реальної оцінки особистих можливостей та можливостей інших, адекватна самооцінка, здатність до самопізнання;
- толерантність, відповідальність, сформована усталена система цінностей та смислів.
- довіра до світу та до інших, на високому рівні інтерперсональна та інтраперсональна адаптація.

Розглядаючи питання готовності особи для створення подружніх стосунків, як прояв певного рівня особистісної зрілості, слід відмітити наступні характеристики, що зазначив Г. Олпорт [47]:

- прагнення до саморозвитку;
- здатність до емпатії, здатність бачити ситуацію очима іншої людини;
- адекватність мотивації;
- відповідальність, здатність до свідомого прийняття рішень;
- наявність особистої життєвої філософії;
- наявність почуття гумору.

Таким чином, для створення сім'ї особистість повинна досягти певного рівня зрілості. Під зрілістю розуміємо не хронологічну характеристику, а певний набір якостей притаманний дорослій людині. Важливими вважаються мотиваційно-ціннісні орієнтації на шлюб та родину, що позначаються на виборі партнера, на розумінні власної ролі у життєдіяльності сім'ї. Важливими вважаються здатність до саморозуміння та розуміння партнера у міжособистісному спілкуванні, достатній рівень емпатійності, відповідальність, самостійність та інші якості, що свідчать про особистісну зрілість. Тобто серед провідних завдань ранньої дорослості, поміж інших, це досягнення відповідного рівня зрілості, необхідного для формування

близьких стосунків у шлюбних взаєминах із збереженням поваги до індивідуальних потреб партнера.

1.2 Феномен шлюбу та подружніх відносин

Сім'я, як єдине ціле, найбільш інтенсивно почала вивчатися у другій половині минулого століття. Переважно приділялась увага дослідженню циклу розвитку сім'ї, змістовним осередком якого вважались дорослішання дитини і цикл дитячо-батьківських відносин. Подружжю, як основі сім'ї, динаміці та специфіці взаємовідносин на різних етапах її розвитку присвячена значно менша кількість праць науковців. Проблематика міжособистісних взаємин, типів родинної взаємодії висвітлено у працях таких вчених, як О. А. Карабанова, Т. В. Андрєєва, В. І. Зацепін, В. Н. Дружинін, Л. М. Бучинська та ін. [3; 17]; задоволеність стосунками у сім'ї, сімейна стабільність, міжособистісне сприйняття подружжям, сумісність партнерів досліджували В. А. Сисенко, Ю. Є. Альошина, А. М. Обозова, М. М. Обозов [1]. Н. Пезешкіаном було розглянуто етапи розвитку емоційно-близьких взаємовідносин у родині, універсальну форму подружньої взаємодії, що ґрунтується на взаємопорозумінні партнерів, та задоволеність сімейними взаєминами [32]. Поняття подружності було запропоновано К. Роджерсом, який зазначав, що основою благополучних стосунків у родині є емоційний зв'язок подружжя [35]. Вагомим внеском у вивчення шлюбних відносин та розвиток сімейної психотерапії стали роботи Е. Еріксона, А. М. Аренсдорфа, Е. Берна, Ю. Ф. Мак-Дерматта, Р. Хілла, Е. Дюваль, М. Кіндер, М. Міллера, П. Кавена, С. Кратохвілла, Е. К. Васильєвої, В. В. Кришталь, Д. Л. Буртянського та інших.

Сім'я являється соціальним інститутом, тобто є упорядкованою організацією, складовою соціального порядку, що задовольняє потреби людини, як конкретного індивіда. Поняття подружжя не має чіткого визначення в українській термінології. Вважається, що подружжя є добровільним союзом між чоловіком та жінкою, що ґрунтується на взаємній любові, та передбачає народження дітей та їх виховання. Поняття подружжя по своїй суті є основою того, на чому будується і розвивається сім'я. Шлюб визначається як добровільна згода чоловіка та жінки, метою якого є сумісне

проживання, спільний побут, народження та виховання дітей. Таким чином, окреслені визначення, дозволяють застосовувати дані поняття як тотожні. У деяких країнах світу вже узаконені одностатеві шлюби, в яких народження дітей неможливе, тому в сучасному світі відбуваються змістовні зміни щодо трактування шлюбу та родини.

В. М. Целуйко відносила сім'ю до категорії малої соціальної групи, що включає людей, пов'язаних між собою подружніми і батьківськими відносинами, побутовою відповідальністю та моральними обов'язками [48].

Із розвитком учення про сім'ю відбувається зміна уявлень про неї. Однією з центральних рис сім'ї сучасності, якою вона відрізняється від сім'ї нещодавнього часу, є видозмінення взаємин між індивідом та родиною. Адже у минулому включення у родину було неодмінним чинником соціального і фізичного виживання. На сьогодні стан в цьому плані змінився і сучасна родина забезпечує вдоволення більш високих моральних потреб, ніж виживання. Такі зміни функціонального призначення сім'ї спричинили дивергенцію установок на сім'ю та шлюб і до виникнення сьогочасних форм сімейної організації, а саме: незареєстрованого співжиття, свідомої самотності, бездітної або малодітної сім'ї; «екстравагантних» форм шлюбу, таких як періодичний та відкритий шлюб, одностатева сім'я та ін.

Внаслідок зміни ставлення до одруження, відбуваються зміни і в процесі вибору подружнього партнера:

- одруження не розглядається як необхідність (зростає кількість молодих людей, які свідомо обирають самотній спосіб життя як свій життєвий стиль);
- зменшується вплив батьків на вибір партнера (за винятком тих сімей, де значну роль відіграють питання успадкування);
- зростають очікування та вимоги молодих людей щодо подружнього життя;

- відіграють вагому роль індивідуалістичні почуття при виборі партнера, а подружня мотивація все більшою мірою звільнена від міркувань економічного, політичного, релігійного та престижного характеру;
- в основі вибору переважають особисті якості, а не соціальні характеристики. [4].

За попередні тридцять років спостерігається зниження кількості зареєстрованих шлюбів у три рази. Якщо у 2020 році офіційно було зареєстровано 167,9 тисяч шлюбів в Україні, то у 1991 році кількість шлюбів складала 493 тисячі. За минулий рік зафіксовано зменшення кількості одружень на 29%. Такі дані можна пояснити встановленим карантинном, що спричинив COVID, однак тенденція до зменшення кількості укладених шлюбів спостерігалася і раніше. Відмічається зменшення кількості розлучень щороку, але не так стрімко, як кількість одружень. У 1991 році зафіксовано 200 810 розлучень, а в 2020 — 119 253. Проте, необхідно зауважити, що відбулось й зниження кількості населення з 52 до 44 мільйонів. Зрозуміло, що це не зменшення втричі, але і визначені 15% впливають на дані: якби кількість населення залишилась незмінною, то зменшення кількості одружень було б не в 3, а в 2,5 разів. Також потрібно зазначити, що оприлюднені дані не враховують кількість реальних сімей, в яких партнери проживають у незареєстрованому шлюбі [15].

Науковцями виокремлено наступні функції, що реалізує сучасна сім'я:

- виховна, що реалізується за рахунок задоволення суб'єктивних потреб у материнстві і батьківстві, здійснюючи самореалізацію в даному аспекті; відносно суспільства дана функція необхідна для забезпечення соціалізації зростаючих дітей, як нових членів соціуму;
- господарчо-побутова, а саме досягнення матеріального благополуччя, задовольняючи потреби родини у побутовому аспекті (їжа, житло);
- емоційна - задоволення членами родини потреб у прив'язаності, визнанні, психологічній підтримці, повазі, що дозволяє підтримувати їх

емоційну стабільність, і є необхідною для збереження психічного здоров'я;

- духовна – спільне проведення та організація відпочинку, духовне наповнення один одного;
- первинний соціальний контроль – функція контролю щодо дотримання членами сім'ї суспільних норм і правил;
- сексуально-еротична – забезпечення біологічного відтворення соціуму, вдоволення потреб сексуального та еротичного характеру [54].

Велика кількість сучасних досліджень присвячена вивченню сприятливих аспектів шлюбу та їх впливу на благополуччя особистості (огляди див. у Нельсон-Коффі, 2018; Уейт і Галлахер, 2000) [81; 92]. Отримані результати досліджень дозволяють стверджувати, що одружені партнери отримують користь від сексуальної та емоційної близькості, спілкування та щоденної взаємодії (Камп Душ і Амато 2005 ; Умберсон та ін. 2010) [56; 94]. Шлюбні партнери допомагають один одному впоратися зі стресом, надаючи соціальну та емоційну підтримку. Визнання з боку партнера може надати символічний сенс у житті іншого партнера (Умберсон та ін. 2010). Крім того, сумісне ведення домогосподарства може призводити до економії бюджету, також шлюбні партнери можуть отримати користь за рахунок збільшення мережі зв'язків із родичами та друзями (Росс і Міровський 2013 ; Умберсон і Монтез 2010) [36; 95].

Однак, враховуючи різкі соціальні зміни за минулі десятиліття, спостерігається тенденція до зменшення переваг шлюбу (Лю та Умберсон, 2008) [73]. Недавнє дослідження, в якому брали участь 87 країн, виявило, що рівень задоволеності життям одружених чоловіків порівняно з неодруженими зменшився за останні три десятиліття, що свідчить про те, що шлюб став менш вигідним (Мікуцька, 2016) [27]. Таке зниження може бути частково пояснено збільшенням співжиття, особливо в країнах з високим рівнем доходу. Спільне проживання може набувати значної частини форми та функції шлюбу (Черлін, 2004) [59], тим більше, що спільні союзи стають

тривалішими та залучають дітей. Подібно до подружніх пар, пари, що живуть разом, ведуть сумісний побут і можуть отримати користь від подібної близькості, емоційної підтримки, піклування та наявності сімейних мереж зв'язків. Нормативні очікування щодо шлюбу стали слабшими, а толерантність до нешлюбних домовленостей зросла у більшості країн (Тріс та ін., 2014) [90].

Проте значна кількість досліджень підтвердила, що співжиття часто відрізняються від взаємовідносин подружніх пар. У різних країнах співмешканці мають нижчий рівень другої народжуваності (Переллі-Харріс, 2014) [82], рідше об'єднують доходи (Грей, Еванс 2008 ; Lyngstad et al. 2010) [62], мають нижчу якість стосунків (Вік К. та ін., 2012) [91] і більша вірогідність розриву партнерських стосунків (Галежевська та ін. 2017), навіть якщо є діти (Музик, Мікельмор, 2018) [80]. Якісні дослідження в Європі та Австралії засвідчили, що багато респондентів й досі вважають спільне проживання менш якісним типом союзу, ніж шлюб, оскільки орієнтований на свободу та незалежність (Переллі-Харріста ін., 2014) [83]. Таким чином, більшість людей все ще бажатиме шлюб, але більше як культурний ідеал або символ статусу.

В життєвому циклі сім'ї, розуміючи її як динамічне утворення, вирізняються періоди, якісно різні за своїми процесами. Встановлення періодичності змін в сім'ї залежно від тривалості подружнього життя, слугувало основою для введення поняття «цикл розвитку сім'ї» у дослідження подружніх стосунків. Вперше дане поняття було застосовано Р.Хілом та Е.Дювалль у 1948 році [31]. При створенні власної періодизації, вчені ґрунтувались на ідеях Е. Еріксона та роботах інших науковців, що присвячені психології особистості. Автори в якості підґрунтя періодизації сім'ї розглядали наявність специфічних завдань, характерних для кожного періоду її розвитку. Основною ознакою, відповідно до якої розмежовувались стадії, виступала наявність або відсутність дітей в сім'ї та їх вік, відтак

центральною функцією родини вважалась виховна. Таким чином, вченими виокремлено такі стадії циклу розвитку родини [31]:

- 1) сім'я, в процесі формування – тривалість шлюбу менше 5 років, діти відсутні;
- 2) сім'я, яка народжує дітей – старша дитина віком до 2 років 11 місяців;
- 3) сім'я з дітьми дошкільного віку - старша дитина віком від 3 до 5 років 11 місяців;
- 4) сім'я з дітьми шкільного віку - старша дитина віком від 6 років до 12 років 11 місяців;
- 5) сім'я з дітьми-підлітками - старша дитина віком від 13 років до 20 років 11 місяців;
- 6) сім'я, що відправляє дітей у самостійне життя – триває з моменту, коли перша дитина покинула дім батьків, і до часу, коли батьківський дім залишає остання дитина;
- 7) подружжя зрілого віку – триває з моменту як остання дитина покинула батьківський дім, тобто вже не лишається дітей на утриманні, і до моменту припинення трудової діяльності подружжям;
- 8) сім'я старіюча – від моменту припинення трудової діяльності подружжям і до смерті одного з партнерів.

Проте в даній періодизації є ряд недоліків через неврахування стажу сім'ї, віку партнерів, що сприяло розробці інших її варіантів. В Україні найчастіше застосовується періодизація, створена Е. К. Васильєвою, в якій виділяється п'ять стадій життя родини [7]:

- 1) зародження сім'ї – починається з реєстрації шлюбу до народження першої дитини;
- 2) народження та виховання дітей – починається з народженням першої дитини і продовжується до початку трудової діяльності одного з дітей;
- 3) припинення виховної функції сім'єю – починається з початком трудової діяльності хоча б однієї дитини до моменту, коли на утриманні батьків не лишається жодної дитини;

- 4) разом з батьками живуть діти, і хоча б у одного з них немає власної сім'ї;
- 5) шлюбні партнери проживають без дітей або з дітьми, у яких є свої родини.

В. А. Сисенко виділяє стадії сімейного життя, залежно від тривалості шлюбного стажу [41]:

- 1) зовсім молода сім'я - від укладення шлюбу до 4-х років подружнього життя;
- 2) молода - від 5-ти до 9-ти років подружнього життя;
- 3) середня – від 10-ти до 19-ти років подружнього життя;
- 4) літня - від 20-ти років і більше.

Торкаючись проблеми якості взаємин шлюбних партнерів, визначаються чотири самостійні рівні відносин [17]:

- психофізіологічний - стосується сексуальних характеристик партнерів, їх реактивності, психодинамічних особливостей поведінки, зовнішності;
- психологічний - визначає якість психологічної атмосфери між подружжям, наскільки вона підтримує розвиток та прояв особистості партнерів, чи присутній терапевтичний ефект взаєморозуміння, моральна та емоційна підтримка;
- соціально-психологічний - стосується сфери подружніх відносин, що проявляється у співробітництві, здійснюючи родинні обов'язки;
- соціокультурний - на даному рівні відбувається узгодження загальної спрямованості і мотивації поведінки партнерів, їх життєвих позицій, цінностей, поглядів, інтересів, мотивів соціальної поведінки.

Доброякісність подружніх відносин на кожному зазначеному рівні обумовлює якість міжособистісної взаємодії партнерів, яка є підґрунтям сімейного благополуччя і психологічного комфорту.

Успішність шлюбу пов'язана із сумісністю подружжя, що являється складним соціально-психологічним феноменом в психології сім'ї, оскільки

не має однозначного визначення [19]. Створено безліч концептуальних та емпіричних підходів до розв'язання проблеми сумісності подружжя. Узагальнюючи, необхідно виділити у феномені подружньої сумісності три аспекти [24]:

- поведінковий - узгодженість дій, поведінки партнерів, взаємна регуляція поведінки, здатність до спільної діяльності;
- емоційний - задоволеність один одним, вдоволення процесом та результатом взаємодії; взаємна симпатія;
- когнітивний - розуміння подружжям один одного, взаєморозуміння.

Аналіз наукових робіт дозволяє виділити чотири рівні подружньої сумісності [20]:

- 1) духовна сумісність - узгодженість установок, цілепокладань, ціннісних орієнтацій, інтересів, потреб, оцінок, думок тощо;
- 2) персональна сумісність - відповідність структурно-динамічних властивостей подружжя (темперамент, характер, емоційно-вольова сфери); одним із важливих критеріїв персональної сумісності є безконфліктний розподіл міжособистісних ролей;
- 3) сімейно-побутова сумісність - узгодженість бачень щодо функцій сім'ї, узгодженість рольових очікувань та домагань при їх здійсненні;
- 4) фізіологічна сумісність - задоволеність від близькості та тілесного контакту, а також сексуальна та еротична сумісність.

Дослідженнями встановлено, що складність психологічного пристосування партнерів один до одного, полягає в тому, що для адаптації подружжя потребується перебудова особистості, трансформація певних властивих їй рис, що є надзвичайно проблематичною задачею [33]. Шлюбно-сімейна адаптація розглядається як процес поступового пристосування партнерів як до подружнього життя, так і до нової сімейної ролі. Протягом даного періоду відбувається формування стійкого сімейного устрою, розподіл обов'язків пов'язаних із побутом, розподіл ролей, формування стилю спілкування та напрацювання прийомів вирішення конфліктів,

визначаються стосунки з оточенням. Процес адаптації включає два компоненти:

- адаптація до подружнього партнера, під час якої на перше місце висуваються мотиваційні складові, впливаючи на процес пристосування на початковому етапі;
- адаптація до вимог родинного життя, на яку має вплив сумісність подружжя на вищезазначених рівнях.

Кожна сімейна система при проживанні життєвого циклу на перехідному етапі між стадіями стикається з нормативними кризами. Кожна така нормативна криза ставить перед подружжям ряд завдань, які їм необхідно вирішити спільно. У більшості випадків поява такої кризи зумовлена зміною сімейної структури, відповідно виділено наступні кризи:

- криза первинної шлюбної адаптації (пристосування партнерів до сумісного життя);
- криза вторинної шлюбної адаптації (перебільшене звикання до партнера, народження дитини);
- криза початку старіння (криза середнього віку, відокремлення дітей від родини та інше);
- криза завершення життя (старіння, смерть одного зі шлюбних партнерів та інше).

Здатність подружжя вдало проходити кризовий період формується за рахунок вирішення такого завдання, як створення безпечного простору для вирішення розбіжностей і конфліктів, вираження гніву [49]. На створення такого безпечного простору безперечно має вплив сумісність подружжя, що сприяє створенню гармонійних відносин між партнерами, а відтак і стійкому відчуттю задоволення шлюбно-сімейними відносинами.

1.3 Соціально-психологічні чинники задоволеності шлюбом дорослих осіб

Задоволеність подружнім життям безпосередньо впливає на стабільність шлюбу та сім'ї, на стійкість союзу між партнерами. Під задоволеністю шлюбом розуміється суб'єктивне сприйняття шлюбними партнерами, крізь призму соціокультурних норм, ефективність функціонування сім'ї в плані задоволення їх індивідуальних потреб (Шавлов, 1995) [50]. В свою чергу, у задоволеність родинним життям включається і міра задоволення потреб особистості (Сисенко, 1983) [41].

Виділено два основні підходи щодо визначення задоволеності шлюбом:

- відповідність між бажаним та дійсним, тобто наявного з можливими альтернативами, якщо існуючі стосунки припинилися [88];
- ототожнення задоволеності шлюбом з суб'єктивним відчуттям задоволення-незадоволення при оцінюванні партнерами всіх аспектів подружнього життя [55].

Задоволеність шлюбом розглядається також як генералізоване переживання, стійке емоційне забарвлення, що може мати прояв як в емоціях, так і в думках, оцінках, порівняннях [40].

Для задоволеності шлюбом В. В. Бойко виділяє об'єктивну і суб'єктивну сторони. Об'єктивна сторона шлюбу має залежність від можливості його розпаду, що виражається у співвідношенні кількості шлюбів і розлучень, зафіксованих за визначений проміжок часу. Суб'єктивна сторона характеризує задоволеність шлюбними відносинами, установку пари на збереження сім'ї. Показником суб'єктивної сторони задоволеності шлюбом може виступати оцінка його міцності, яку визначають самі партнери [6].

Суб'єктивна задоволеність подружнім життям, як емоційно-оцінювальне ставлення кожного з подружжя до сімейних стосунків, не завжди відповідає об'єктивному рівню ефективності сімейного функціонування. Переживання незадоволеності шлюбом виникає внаслідок різкого розходження між фактичним життям у родині та очікуваннями

індивіда, а також в результаті надмірно завищених очікувань стосовно шлюбу і партнера. При умові, якщо партнерів повністю задовольняє існуюча сімейна модель і немає намагань щось змінити, то суб'єктивна задоволеність шлюбом може бути повною. І відповідно задоволеність може бути частковою внаслідок невдоволеності певними аспектами сімейного життя. Задоволеність подружнім життям має вагоме значення задля підтримки стабільності сім'ї, створення сприятливої емоційної атмосфери, і має вплив на побудову батьківсько-дитячих відносин (Сьоміна, 2012) [37].

Науковиця Т. А. Гурко виокремлює чотири групи чинників задоволеності шлюбом:

1. соціально-демографічні та економічні характеристики сім'ї – розмір сукупного родинного прибутку, вік шлюбних партнерів, наявність та кількість дітей у родині;
2. характеристики позародинної сфери життєдіяльності шлюбних партнерів – професійна сфера, їх взаємозв'язки з найближчим соціальним оточенням;
3. сукупність установок та поведінки партнерів у сфері сімейної життєдіяльності .

Серед важливих складників задоволеності шлюбом виділяють також узгодженість рольових уявлень шлюбних партнерів, що виступає в якості емоційно-оцінювального параметру шлюбу (Бакланова, 2012) [5]. В проведених дослідженнях було встановлено тісний зв'язок між оцінкою рольової адекватності подружжя, тобто якість виконання ролей партнерами, та задоволеністю шлюбом. Відтак задоволеність подружнім життям пов'язана із рольовою задоволеністю, яка в свою чергу тим вище, чим більша відповідність між очікуванням від партнера і оцінкою виконання ним ролі, а також зростає із зростанням оцінки якості і власної рольової поведінки. Проте, встановлено, що сам розподіл не впливає на задоволеність шлюбом, а значення має саме подібність рольових вимог подружжя, тобто подібність еталонів, за якими орієнтується партнер. Подібність рольових очікувань стає

особливо вагомою при народженні дитини, оскільки відбуваються зміни у стосунках в парі [44]. З цього випливає, що нездійснення рольових очікувань у шлюбі може бути одним з чинників, що впливають на задоволеність шлюбом. Переважно рольові очікування не задовольняються через слабе пізнання партнерами один одного, тому цей фактор може нівелюватися тривалим передшлюбним періодом.

Відзначають і гендерні відмінності щодо задоволеності шлюбними стосунками. Українські дослідники С. О. Котлова і І. Д. Саух. відзначають, що задоволення шлюбом у жінок, більшою мірою, пов'язане із справедливим розподілом побутового навантаження між подружжям, а також із повноцінним відпочинком у родині, сексуальною гармонією, благополучною психологічною атмосферою в родині (спілкування, турбота, підтримка). Чоловіки пов'язують задоволеність шлюбом із спільністю інтересів, задоволенням від наявної позитивної психологічної атмосфери, добре організованим сумісним дозвіллям, сексуальною гармонією, любов'ю дружини (емоційною теплотою) [18].

Р. Левіс та Дж. Спеніер запропонували модель якості шлюбу, в якій виділили три групи чинників задоволеності шлюбом: дошлюбні, соціальні та економічні, особистісні та внутрішньоподружні (Левіс, Спаніер, 1971). В якості внутрішньоподружніх чинників розглядається зв'язок між задоволеністю шлюбним життям та стадією сімейного циклу. Найменший рівень задоволеності шлюбом відзначається у родинях з дітьми-немовлятами, а максимальний рівень спостерігається в родинях до народження дитини. Суб'єктивна задоволеність подружнім життям також має тенденцію до зниження у перехідні періоди життєвого циклу родини.

Вчена Ю. Є. Альошина зазначає, що задоволеність подружжям шлюбним життям залежить від його тривалості. Таку залежність можна представити у вигляді кривої U-подібної форми: протягом перших двох десятиліть задоволеність шлюбом поступово знижується, досягаючи свого

мінімального рівня у подружжя зі стажем сімейного життя від 12 до 18 років, а потім спостерігається різке зростання [2].

Дослідження українських науковців виявили, що найвищий рівень задоволеності шлюбним життям спостерігається у його перші роки (від 0 до 5 років – 100%), а для подружжя, стаж яких від 5 до 15 років відмічається високий (60%) або низький (40%) рівень задоволеності. Найбільш конфліктними сферами для подружжя із середнім шлюбним стажем відзначаються питання, пов'язані із вихованням дітей, порушенням ролевих очікувань та неузгодженістю щодо матеріальних витрат (Котлова, Саух, 2019) [18].

Різні фактори, такі як соціально-економічний статус, освіта, вік, етнічна приналежність, релігійні переконання, фізична привабливість, коефіцієнт інтелекту, а також особисті цінності та настанови, також мають вплив на задоволеність шлюбом і можуть передбачати рівень задоволеності взаємовідносинами у парах [58]. Результати досліджень свідчать про наявні прямі позитивні кореляції між задоволеністю шлюбом та рівнем освіти, сімейним прибутком, наявністю дітей, позитивною оцінкою партнерами власного здоров'я, задоволеністю роботою; і негативні кореляції між задоволеністю шлюбом та зловживанням алкоголем одним з подружжя, депресією та почуттям самотності [85].

Одним із факторів, що впливають на задоволеність шлюбом, являються особистісні риси людини. Можна сказати, що подружні відносини – це зв'язок між двома різними особистостями [60]. З іншого боку, спостерігається схильність осіб нав'язувати партнеру власні позиції, переконання, поведінкові мотиви, що може стати одним із стресогенних факторів у подружніх відносинах [89].

На сьогодні більшістю дослідників застосовується п'ятифакторна модель для опису різних аспектів особистості [65]. Відповідно до цієї моделі, особистість має п'ять вимірів: нейротизм, екстраверсія, відкритість, доброзичливість та сумлінність [61]. Нейротизм відноситься до схильності

людини відчувати такі почуття, як тривога, ворожість, імпульсивність, депресія та низька самооцінка. Екстраверти більш позитивні, наполегливі та товариські. Відкритість пов'язана з такими характеристиками, як допитливість, любов до мистецтва та мудрість. Доброзичливість пов'язана з такими характеристиками, як доброта, щедрість, емпатія та альтруїзм. Добросовісні люди, як правило, заслуговують на довіру, самодисципліновані і прагнуть досягнень за рахунок працелюбності. Люди з різними особистісними рисами можуть по-різному ставитись до різних аспектів сімейної задоволеності [52].

Таким чином, особистісні характеристики виступають в якості важливих предикторів подружніх траєкторій. Деякі вчені стверджують, що розпад шлюбу, як кінцевий результат невдалих відносин, витікає з особистісних характеристик партнерів [68]. Підтвердження знаходиться у перехресних результатах двох великих метааналізів, які вказують на те, що нейротизм, поступливість, сумлінність та екстраверсія пов'язані з особистою задоволеністю шлюбом (ефект актора) та задоволеністю шлюбом його або її партнера (ефект партнера) [77; 66].

За результатами лонгітюдних досліджень також встановлено підтвердження значущому зв'язку між особистісними характеристиками Великої п'ятірки та задоволеністю шлюбом з плином часу. Результати метааналізу вказують на те, що нейротизм і чоловіків, і дружин є найсильнішим особистісним предиктором незадоволеності шлюбом [57].

Особистість постійно розвивається та змінюється залежно від етапів життєвого циклу, особливо перехідних, та внаслідок встановлення міжособистісних відносин [86]. Таким чином, одруження, є одним з потужних чинників, що спричинює особистісні зміни індивіда. Певні теорії пов'язують такі зміни особистості з внутрішніми темпераментними чи генетичними факторами, інші теорії пов'язують ці зміни з факторами навколишнього середовища, такими як нові соціальні ролі та досвід [78]. Наприклад, принцип соціального інвестування стверджує, що особистість

частково змінюється в результаті інвестування у певні ролі в межах соціальних інститутів, таких як робота, шлюб і сім'я. Інвестування у такі ролі призводить до зміни особистості за рахунок структур умовної винагороди, які пропонують стабільне посилення одних станів особистості проти інших. Така система винагород повинна значною мірою сприяти адаптивним змінам особистості, таким як доброзичливість та сумлінність, а також зниженню рівня нейротизму [87].

Наведені факти дають нам змогу стверджувати, що успішність шлюбу, а отже відповідно і задоволеність подружжя власними стосунками залежить від здатності кожного з партнерів до адаптації та психологічного пристосування один до одного, оскільки у відносинах відбувається перебудова особистості через трансформацію певних властивих їй рис.

Задоволеність подружніми стосунками залежить також і від стійкості та стабільності шлюбу. А. А. Сисенко визначає стійкість та стабільність шлюбного союзу як головні критерії задоволеності шлюбними відносинами. Науковець розглядає стійкість подружжя в якості стійкості системи взаємодії між партнерами, ефективності та результативності їх сумісної діяльності, що спрямована на досягнення як спільних, так і особистих цілей [42].

Залежно від стабільності союзу виділено три рівні відносин між партнерами:

- перший рівень – формальна частина стосунків, що розкриває рівень стійкості пари, враховуючи і можливість розлучення;
- другий – рівень пристосовуваності індивіда у міжособистісному спілкуванні подружжя, а також спільність партнерів у побуті, відношенні до фінансів, стосунках із родичами, відношенні до фінансів тощо;
- третій рівень – глибина стабільності шлюбних відносин та задоволеність ними, відповідність рольових очікувань партнерів [2].

Вчений Р. Левінгер запропонував схему стабільності шлюбу, згідно якої він аналізував стабільність як наслідок балансу трьох типів сил:

- сили внутрішнього притягання, що полягають у привабливості та прояві симпатії партнерами один до одного: кохання, приятні відносини, взаємна фінансова допомога; має значення також престиж положення одруженої людини, її перспективи в різноманітних сферах;
- сили зовнішньої підтримки: моральний обов'язок щодо подружніх відносин, страх завадити кар'єрі розлученням, обов'язок щодо виховання дітей, а також так звані соціальні бар'єри: складнощі, пов'язані із соціальною роллю безсімейної людини, правові бар'єри, осуд розлучення;
- сили, які протидіють стабільності: наявність іншого партнера, існування протиріччя між кар'єрними домаганнями та подружніми обов'язками, конфлікт між прив'язаністю до батьків та до шлюбного партнера, принадність свободи на противагу родинним обов'язкам, бажання жити на власні доходи тощо [72].

Науковцем А. К. Дмитренко встановлено варіативні та інваріантні чинники стабільності шлюбу. Оптимальне поєднання даних чинників виступає в якості індикатору задоволеності шлюбом кожного партнера [12]:

- варіативні – характеристики спілкування подружніх партнерів, які можуть бути узгоджені протягом процесу становлення родини, та виражаються в адаптації партнерів до родинних ролей, у толерантному ставленні один до одного та порозумінні;
- інваріантні – сфери спілкування подружжя, які лишаються сталими або незначно підкоряються коректуванню ззовні, проте мають істотне значення задля збереження стабільності союзу, а саме: на високому рівні розвинута моральна сфера та установка особистості на сімейні цінності, ціннісноорієнтована єдність партнерів та наявність спільних позитивних репродуктивних установок, кохання до партнера.

У наукових джерелах окремі автори розмежовують такі поняття як успішність шлюбу та його стабільність [10]. Так, І. Н. Хмарук зазначає, що під вдалим шлюбом передбачається емоційна, побутова та сексуальна адаптація, що супроводжується духовним взаєморозумінням подружжя, при умові збереження і підтвердження особистих потреб кожного з партнерів [46]. Науковицею А. І. Татіщевою зазначається, що стабільність, як критерій, є важливою, проте не єдиною умовою для достовірної діагностики якості шлюбних відносин [43]. Збереження шлюбу, як факт, не засвідчує про психологічну сторону взаємодії подружжя, і не впливає на оцінку, яку партнери дають власним стосункам, наскільки вони вдалі. Стабільність та задоволеність шлюбом, не дивлячись на їх поєднання, не є тотожними характеристиками. Оскільки для стабільних шлюбів не обов'язково характерний високий рівень задоволеності подружнім життям, а союзи, в яких присутня задоволеність взаємовідносинами, можуть бути і нестабільними.

Дослідниками особливо відзначається той факт, що для задоволеності шлюбом необхідна успішна адаптація партнерів у суб'єкт-суб'єктних відношеннях (Клапішевська, 2012) [16], а також важливість між партнерами саморозкриття (Левкович, 2009) [23], проникливого взаєморозуміння, прийняття поглядів і поведінки одне одного, наявність спільних для партнерів символів у процесі спілкування [12], присутність сумісного смислового поля у процесі спілкування (Равика, 2017) [84]. Л. П. Журавльова зазначає, що точність в комунікації, створення єдиного смислового поля, адекватність реагування між подружжям забезпечує емпатійне проникнення [13;14].

З проведеного аналізу наукової літератури можна дійти висновку, що рівень задоволеності шлюбом пов'язаний із соціально-психологічною атмосферою у родині, певною мірою залежить від стійкості та стабільності шлюбу. Визначено різноманітні впливові фактори: соціально-економічний статус, сумісність партнерів, відповідність рольових очікувань, тривалість

шлюбу, особистісні характеристики, гендерні відмінності, наявність дітей. Вагомими є чинники задоволення як особистих, так і сумісних із партнером потреб: потреба в емоційній прихильності, моральній та емоційній підтримці, еротичні та сексуальні потреби, потреба у батьківстві, духовні потреби. Проте, необхідно підкреслити, що найбільшою мірою на задоволеність подружніми відносинами мають вплив характерологічні риси партнера та особливості міжособистісного сприймання подружжя, узгодження їх цінностей.

Висновки до розділу 1

Проведено теоретичний аналіз понять шлюбу та сім'ї, згідно якого сім'ю віднесено до категорії малої соціальної групи, що включає людей, пов'язаних між собою подружніми і батьківськими відносинами, побутовою відповідальністю та моральними обов'язками. Поняття подружжя у своїй суті є основою того, на чому будується і розвивається сім'я. Шлюб є добровільною згодою чоловіка та жінки, мета якої є сумісне проживання, спільний побут, народження та виховання дітей. Розглянуто найбільш відомі періодизації життєвого циклу сім'ї залежно від тривалості шлюбу та наявності дітей.

Встановлено, що благополуччя взаємин шлюбних партнерів визначається відповідно до чотирьох самостійних рівнів: психофізіологічний, психологічний, соціально-психологічний, соціокультурний. Якість відносин обумовлена сумісністю подружжя на кожному рівні, являючись важливим чинником, оскільки міжособистісна взаємодія партнерів є підґрунтям сімейного благополуччя і психологічного комфорту. Розкрито поняття нормативної кризи, що ставить перед подружжям ряд завдань, які їм необхідно вирішити спільно задля створення безпечного простору для вирішення розбіжностей і конфліктів

Окреслено, що під задоволеністю шлюбом розуміється суб'єктивне сприйняття партнерами їх шлюбу, крізь призму соціокультурних норм, ефективності функціонування сім'ї в плані вдоволення їх індивідуальних потреб. Рівень задоволеності шлюбом пов'язаний із соціально-психологічною атмосферою у родині, і певною мірою залежить від стійкості та стабільності шлюбу. Визначено різноманітні впливові фактори: соціально-економічний статус, сумісність партнерів, відповідність рольових очікувань, тривалість шлюбу, особистісні характеристики, гендерні відмінності, наявність дітей. Вагомими є чинники задоволення як особистих, так і сумісних із партнером потреб: потреба в емоційній прихильності, моральній та емоційній підтримці, еротичні та сексуальні потреби, потреба у

батьківстві, духовні потреби. Проте, найбільшою мірою на задоволеність подружніми відносинами мають вплив характерологічні риси партнера та особливості міжособистісного сприймання подружжя, узгодження їх цінностей.

Розглянуто поняття дорослості та зрілості. В межах дорослості виділено такі періоди як рання, середня та пізня дорослість. Вивчення задоволеності шлюбом присвячено періоду ранньої дорослості за періодизацією Г. Крайга (від 18-21 до 40 років). Період ранньої дорослості - період триваючих змін та особистісного зростання, важливим аспектом якого є досягнення певного рівня психологічної зрілості для спроможності створювати близькі довірливі стосунки у подружніх відносинах із збереженням поваги до індивідуальності партнера.

РОЗДІЛ 2: ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ПОДРУЖНІМ ЖИТТЯМ У ДОРΟΣЛОМУ ВІЦІ

2.1 Підходи до психологічного оцінювання подружніх стосунків

Однією з найгостріших проблем сімейного консультування являється отримання повної та об'єктивної інформації щодо шлюбно-сімейної ситуації у житті клієнтів. Психолог виступає в ролі дослідника, виявляючи специфіку взаємовідносин та спілкування подружжя, з'ясовуючи особистісні риси кожного із сімейної пари, чи існує спільність поглядів партнерів, інтересів та цінностей, уподобань щодо сімейного дозвілля, а також морально-психологічні основи сімейних стосунків.

Розуміючи, що подружні відносини являються основою сім'ї, дослідження в даній сфері спираються на наступні загальнонаукові принципи:

- системність – сім'я досліджується як цілісна система, елементи якої є взаємопов'язаними та взаємообумовленими, і зміна у функціонуванні одного з елементів призведе до зміни функціонування цілої системи;
- синергічність – динаміка сімейних відносин розглядається з огляду нелінійності, з урахуванням кризових періодів;
- принцип діяльності – дослідження всіх видів сімейної діяльності, спілкування, виконання рольових обов'язків, а також індивідуальної активності;
- детермінізм – опис механізмів детермінації дисфункціональності розвитку сім'ї, подружніх конфліктів, розлучень і т.п.;
- принцип розвитку – розвиток сім'ї вивчається в контексті послідовних змін сімейних криз та стадій;

- об'єктивність – наукове пізнання сім'ї відповідно до об'єктивної реальності, з урахуванням соціально-економічних, соціокультурних та інших умов життєдіяльності сім'ї;
- еволюціонізм – вивчення сім'ї, основується на закономірностях еволюції шлюбу та сім'ї;
- міждисциплінарність – застосування надбань інших галузей щодо наукового пізнання шлюбу та сім'ї.

Науковець А. Г. Лідерс запропонував типологію методик психодіагностики сім'ї, розділяючи їх на стандартизовані та клінічні. Також він зазначає, що люба діагностика являється одночасно і інтервенцією, частиною процесу роботи із сім'єю у практичній психології [71]. Вчений підкреслює, що в сімейному консультуванні та психотерапії слід застосовувати саме системний психодіагностичний підхід, тобто розуміння сім'ї як цілої системи.

С. І. Голод у своїх працях розглядає сім'ю в межах структурно-функціонального підходу. У своїй концепції автор запропонував поняття «адаптаційний синдром» з психологічним, сексуальним, духовним компонентами, а також «інтимність-автономність» як неодмінних атрибутів шлюбу. Саме баланс прагнення шлюбних партнерів до автономності та інтимності є умовою успішного функціонування сім'ї [11].

Переважає більшість науковців сімейні проблеми пов'язують із шлюбно-подружніми та дитячо-батьківськими відносинами. Вивчаючи подружні відносини необхідно звертатись до теорії відносин (В. М. Мясіщев, О. О. Бодальов, М. М. Обозов, Я. Л. Коломінський, А. В. Петровський), теорії особистості (З. Фройд, А. Маслоу, А. В. Петровський та ін.), теорії спілкування (О. О. Леонтьєв, О. О. Бодальов, Б. Ф. Ломов).

Для комплексного обстеження подружніх відносин А. Н. Волковою та Т. М. Трапезниковою розроблена програма для збирання та аналізу інформації, яка включає дев'ять пунктів [9]:

1. Соціально-економічні характеристики, що містять показники, які відіграють суттєву роль для стабільності шлюбу: стаж подружнього життя, вік та розбіжність у віці партнерів, їх освіта, наявність дітей (їх кількість і вік), житлові умови, родинний бюджет, хто проживає з інших членів родини разом з подружжям. Методами дослідження даного блоку є опитування, можливо ще включити аналіз існуючих документів.
2. Дошлюбні відносини. Дослідження передшлюбного періоду дозволяє виявити витoki існуючих проблем, їх зародження, які проявляються на послідуючих стадіях життєвого циклу родини. Приділяється увага місцю і ситуації знайомства подружжя, першому враженню, тривалості періоду залицяння, виявленню того, хто з партнерів був ініціатором шлюбної пропозиції, скільки часу необхідно було для прийняття пропозиції, а також ситуації оформлення шлюбу. В якості методів застосовуються бесіда або інтерв'ю.
3. Мікрооточення сім'ї. Аналізується мікрооточення сім'ї (друзі, родичі, сусіди); частота контактів подружжя з ними, яку роль відіграє оточення (моральна, емоційна підтримка, економічна чи побутова допомога, суспільна організація відпочинку). Методи: анкети «Шкла сімейного оточення» (Р. Моос), «Контакти сім'ї» (А. Н. Волкова, Т. М. Трапезнікова) та ін..
4. Стадія шлюбу. Аналіз подружніх відносин в контексті життєвого циклу сім'ї здійснюється за допомогою стандартизованих тестів-опитувальників: «Рольові очікування та домагання у шлюбі» (А. Н. Волкова, Т. М. Трапезнікова), «Опитувальник мотивації кохання» (В. Ф. Моргун), «Подружня сумісність» (А. Б. Добрович), «Сімейні емоційні комунікації» (А. Б. Холмогорова).
5. Оцінка рівня благополуччя сімейних відносин. В даному блоці використовуються опитувальники: «Задоволеність шлюбом» (В. В. Столін, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко), «Шкала суб'єктивної

- задоволеності шлюбом» (Т. М. Трапезнікова), «Диференційна оцінка відносин» (А. Н. Волкова).
6. Оцінка окремих феноменів подружніх відносин: рівень конфліктності, сімейно-рольова узгодженість, взаєморозуміння. Методики: «Функціонально-рольова узгодженість» (С. В. Ковальов), «Соціально-рольова адекватність» (В. С. Торохтій), тест Лірі, опитувальник «Конфлікти» (Г. Лер), «Шкала сімейного стресу» (А. Б. Холмогорова).
7. Дослідження індивідуальних характеристик кожного з партнерів. Застосовуються диференціально-психологічний підхід: опитувальник Кеттелла, Айзенка, тести Розенцвейга, Зонді, Люшера.
8. Дослідження сімейного дозвілля, інтересів, ціннісної системи. Задля вивчення даного аспекту застосовують методики: «Сімейні цінності» (В. С. Торохтій), «Ціннісні орієнтації» (М.Рокич), «Інтереси- дозвілля» (Т. М. Трапезнікова), «Умови сімейного благополуччя» (Т. М. Трапезнікова).
9. Психограма шлюбу. Психограма охоплює всі аспекти шлюбу:
- 1) зони конфлікту у шлюбі;
 - 2) ступінь подружньої сумісності;
 - 3) міра узгодженості різних сфер сімейного життя та ступінь взаєморозуміння;
 - 4) прогнозування розвитку відношень у парі;
 - 5) рекомендації стосовно форми та змісту колекційної роботи в парі.

Завдяки запропонованій програмі визначається сумісність подружжя, стійкість та стабільність шлюбу, їх комунікативний потенціал, як показників благополуччя життєдіяльності сімейної системи. А психологічно благополучна та здорова сім'я створює всі умови для реалізації потенціалу кожного її члена, відповідаючи оптимальній моделі для оволодіння соціальними навичками.

Оскільки дослідження даної магістерської роботи присвячено вивченню чинників задоволеності шлюбом у період ранньої дорослості, то

слід враховувати, що на динаміку сім'ї впливає вік подружжя. Кожному віковому періоду в онтогенезі людини характерні певні психологічні потреби, які вона прагне реалізувати. Одночасно із віком відбувається зміна запитів до життя загалом і до близьких зокрема, що визначає стиль спілкування, побудову взаємовідносин та психосоціальне наповнення родини.

Звертаючись до питання психологічної сумісності подружжя, виділяють три основні підходи до дослідження даного феномену [20]:

- структурний - вивчення персональної сумісності, де сумісність розуміється як структура, що полягає у співвідношенні різних статичних характеристик подружжя;
- функціональний - дослідження сумісності в контексті реалізації функцій та ролей, рольової узгодженості;
- адаптивний - орієнтація на дослідження не самої сумісності, а її наслідків: міжособистісні стосунки, ефективність спілкування.

Підсумовуючи, необхідно підкреслити, що психологом-консультантом стосунки подружжя досліджуються як невід'ємна частина сімейної системи, враховуючи різні аспекти взаємовідносин та особливості індивідуальної сумісності. На нашу думку найбільш вдалим є застосування структурно-функціонального підходу у дослідженні подружніх стосунків.

2.2 Організація та проведення емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження присвячено виявленню соціально-психологічних чинників, які визначають задоволеність шлюбом у дорослих осіб (період ранньої дорослості). Організація емпіричного дослідження проходила в 3 етапи, а саме:

1. Підготовчий етап полягав у проведенні теоретичного аналізу, окресленні проблематики, постановці мети й завдань дослідження;

2. На основному етапі здійснювалось формування вибірки, визначення надійного психодіагностичного інструментарію, проведення опитування за допомогою обраних методик;

3. Узагальнюючий етап включав аналіз та інтерпретацію отриманих даних. Аналіз здійснювався за допомогою програми статистичної обробки Jamovi із застосуванням наступних методів: описові статистики, порівняльний аналіз, метод визначення відмінностей між незв'язаними вибірками U-критерій Манна-Уїтні, кореляційний та регресійний аналізи.

Завдання:

1. Організувати та провести емпіричне дослідження соціально-психологічних чинників задоволеності шлюбом у дорослому віці.
2. Аналіз та інтерпретація отриманих даних.

Опис вибірки. Вибірку склали 49 респондентів, віком від 26 до 40 років, що відповідає періоду ранньої дорослості за віковою періодизацією Г. Крайга. Для проведення дослідження було виокремлено групи респондентів відповідно до певних категорій, а саме: за статтю, сімейним статусом, тривалістю партнерських стосунків, матеріальним статком, за наявністю дітей.

До вибірки увійшли представники обох статей (21 чоловіків і 28 жінок), що дозволило дослідити відмінності сприйняття шлюбу у чоловіків та жінок. Однією з ідей даної роботи є дослідження гендерного аспекту задоволеності подружнім життям. Оскільки існуючі гендерні відмінності, що

полягають і у вихованні, і у вроджених рисах статей, позначаються на ставленні до шлюбу.

Рис.2.1 Розподіл у виборці за статтю

В офіційному шлюбі перебувають 42 респондента (тривалістю від 5 до 15 років), решта у громадянському шлюбі та стабільних партнерських стосунках. Метою є дослідження та порівняння рівнів задоволеності партнерськими взаємовідносинами респондентів, що перебувають у зареєстрованому шлюбі та досліджуваних, що перебувають у громадянському шлюбі або у постійних, міцних стосунках без сумісного проживання.

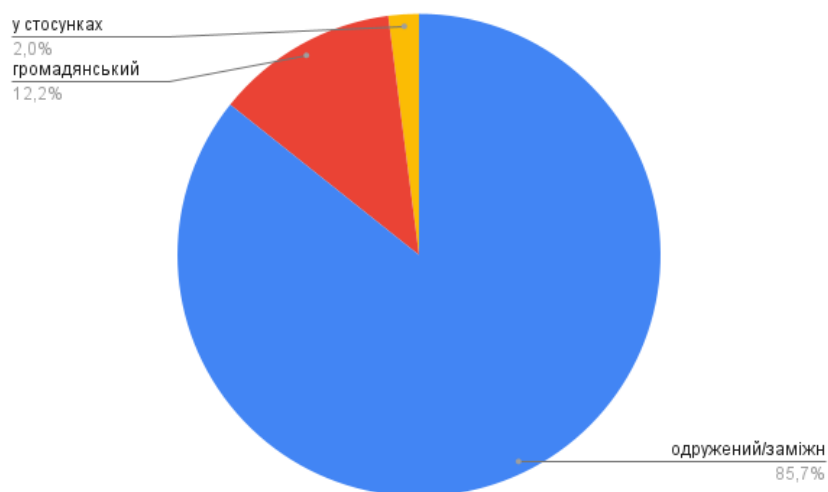

Рис. 2.2 Розподіл у виборці за сімейним статусом

Для проведення емпіричного дослідження були обрані діагностичні методики, релевантні меті й предмету вивчення:

1. Опитувальник задоволеності шлюбом (В. В. Столін, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко);
2. Тест «Велика П'ятірка» (Х.Тсуйя, в адаптації А.Б. Хромова);
3. Методика «Особистісний диференціал».

Дослідження проводилось у жовтні 2021 року. Для проведення опитування за обраними методиками було створено анкети та опитувальники за допомогою Google форм, які були запропоновані у соцмережі Фейсбук для участі у дослідженні. Респонденти мали можливість дистанційно відповісти на запитання та заповнити анкету.

«Опитувальник задоволеності шлюбом» (В. В. Столін, Т. Л. Романова, Г.П. Бутенко) (додаток А) [68] застосований для експрес-діагностики ступеню вдовolenня респондентами особистим подружнім життям. Автори в основу методики заклали уявлення щодо задоволеності шлюбом як до стійкого емоційного явища, що включає, перш за все, узагальнення переживання, аніж раціональне оцінювання. Даний опитувальник застосовується як у наукових дослідження, так і у практичній психології задля діагностування кризових станів подружньої підсистеми у будь-який етап сімейного циклу.

Стимульний матеріал опитувальника включає 24 твердження, які відповідають наступним завданням:

- визначення суб'єктивної оцінки щодо власного шлюбу;
- констатація особистих почуттів та ставлення до партнера;
- наявність установок щодо намагання змінити якості партнера.

Для кожного твердження передбачено три варіанти відповіді. При збіганні обраного варіанту респондентом із ключем, здійснюється нарахування 2 балів, при проміжному варіанті відповіді нараховується 1 бал, і 0 балів – якщо відповідь не співпадає із ключем.

Розподіл балів розрізняють ступінь благополуччя подружніх відносин:

- 0-16 балів - абсолютно неблагополучні;
- 17-22 бали - неблагополучні;
- 23-26 бали – скоріше неблагополучні;
- 27-28 балів - перехідні;
- 29-32 бали - скоріше благополучні;
- 33-38 балів - благополучні;
- 39-48 балів - абсолютно благополучні.

Дана методика відповідає меті нашого дослідження і є доцільною для використання.

Методика «Велика П'ятірка» (додаток Б) визначає п'ять ґрунтовних факторів, які дозволяють визначити структуру особистості людини.

Японський дослідник ХійджіроТсуїї, адаптуючи американську п'ятифакторну особистісну методику для японської популяції, запропонував біполярність для кожного фактора:

- екстраверсія – інтроверсія;
- прихильність – віддаленість;
- контроль – природність;
- емоційність – емоційна стриманість;
- грайливість – практичність.

Саме така біполярність, на його думку, дозволяє об'ємніше охарактеризувати особистість, оскільки кожен полюс риси відбиває її своєрідність.

Докорінна робота щодо змісту опитувальника здійснена дослідниками: П. Коста, В. Норман, Л. Голдберг, Р. Мак-Крей. «Велика П'ятірка» – це модель особистості людини, що відбиває сприйняття людей одне одним. У її основі лежить лексичний підхід, який використовує факторний аналіз словесних описів характеристик особистості. Ця модель продовжує лінію досліджень, започатковану такими дослідниками, як Г. Олпорт, Г. Айзенк, Р. Кеттелл. В ній передбачається, що мова може відобразити аспекти особистості, які характеризують адаптацію людини до соціального

середовища з урахуванням біологічних та психологічних властивостей індивіда.

Тест складається з п'яти діагностичних шкал:

1. Експресивність - високий рівень даної характеристики проявляється у готовності людини до спілкування, її відвертість, готовність до змін, свідчить про простоту та гармонію внутрішнього світу й зовнішньої поведінки.

2. Емоційність - високий рівень за даною шкалою свідчить про можливість людини бути емоційно врівноваженою, контролювати власні емоції, але разом із тим проявляти їх в повній мірі, вільно виражати свої почуття.

3. Прив'язаність - високий рівень цієї характеристики проявляється у стабільно позитивному ставленні до оточення, готовності допомагати, співчувати, спроможності до безконфліктного спілкування.

4. Екстраверсія - високий рівень за даною ознакою говорить про спрямованість особистості назовні, підвищену активність, прагнення до контактів та отримання нового досвіду.

5. Самоконтроль - високий рівень показників свідчить про відповідальність, надійність, здатність людини до чесного виконання своїх обов'язків, підвищену старанність та високо усвідомлену працю.

Було підтверджено психометричні властивості даної моделі: у виокремлених факторах виявлено високу конвергентну валідність. Російськомовний варіант опитувальника адаптований вченими А. Г. Шмельовим та В. І. Похилько у 1990х р, та її надійність підтверджена у праці В. В. Одинцової [30].

Отже, застосування п'ятифакторного опитувальника дозволяє визначити основні особистісні характеристики респондентів, що відповідає тематиці даного дослідження.

Методику «Особистістний диференціал» (ОД) (додаток В) застосовано для більш глибокого психологічного аналізу чинників задоволеності шлюбом.

Методика може бути використана для отримання інформації щодо суб'єктивних аспектів відносин. Методика сформована шляхом репрезентативної вибірки слів сучасної російської мови, які описують особистісні риси, з послідуочим дослідженням внутрішньої факторної структури своєрідної «моделі особистості», існуючої в культурі, що розвивається у кожної людини як наслідок засвоєння соціального та мовного досвіду. Застосовуючи словник російської С. І. Ожегова, було відібрано 120 слів, які відображають риси особистості. З початкового набору далі було виокремлено риси, що найбільше характеризують полюси трьох класичних факторів семантичного диференціала:

- оцінка;
- сила;
- активність.

Вихідний набір характеристик був рандомно розділений на 6 списків, які включали по 20 характеристик, із застосуванням трьох паралельних способів класифікації характеристик усередині кожного з цих списків. Респонденти заповнювали шкали ОД з інструкцією оцінити себе за наведеними характеристиками [45].

Методика «Особистістний диференціал» дозволяє розв'язувати такі типові завдання:

1) встановити відмінність в оцінюванні одного й того ж поняття (об'єкта) різними респондентами або групами, об'єднаними за певними характеристиками;

2) встановити відмінність в оцінці двох (або більше) понять (об'єктів) одним і тим же респондентом (або групою);

3) встановити відмінність в оцінюванні одного й того ж поняття (об'єкта) одним і тим же респондентом (або групою) в різний час (тобто вимірювати зміни значень).

Дана методика вважається доцільною для використання у дослідженні чинників задоволеності шлюбом осіб дорослого віку.

2.3 Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження

На початковому етапі статистичного аналізу отриманих даних в ході дослідження було проведено перевірку надійності та узгодженості шкал за допомогою α -Кронбаха і ω -Макдональда.

Для опитувальника задоволеності шлюбом отримано наступні результати: α - Кронбаха = 0.805 та ω -Макдональда = 0.857. Отриманий результат свідчить про надійність та узгодженість питань в обраній методиці, що дозволяє її застосовувати у дослідженні.

Табл. 2.1.

Перевірка надійності та узгодженості шкал методики

Опитувальник задоволеності шлюбом		
	α - Кронбаха	ω -Макдональда
Показники	0.805	0.857

Для методики «П'ятифакторний опитувальник особистості» отримано наведені у таблиці 2.2. дані: α - Кронбаха = 0.885, ω -Макдональда = 0.888. Такі показники вказують на достатньо високу внутрішню узгодженість, що дозволяє стверджувати, що дана методика є надійною.

Табл. 2.2.

Перевірка надійності та узгодженості шкал методики

П'ятифакторний опитувальник особистості		
	α - Кронбаха	ω -Макдональда
Показники	0.885	0.888

Для методики «Особистісний Диференціал» отримано наступні дані: α -Кронбаха = 0.866 та ω -Макдональда = 0.889. Отримані коефіцієнти надійності підтверджують високий рівень внутрішньої узгодженості даної методики, що є свідченням її надійності.

Табл. 2.3.

Перевірка надійності та узгодженості шкал методики

Методика «Особистісний Диференціал»		
	α - Кронбаха	ω -Макдональда
Показники	0.866	0.889

Наступний етап – вивчення описових характеристик отриманих даних, а саме міри центральної тенденції, які визначають загальні характеристики розподілу даних за певною змінною.

Опитувальник задоволеності шлюбом призначений для експрес-діагностики ступеня задоволеності-незадоволеності шлюбом, проте вирішено дослідити також ступень задоволеності партнерськими відносинами для респондентів, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі, але проживають разом із партнерами, або перебувають у стосунках (табл. 2.4). Виділено ділено три групи для порівняння:

- 1 група – «одружений/заміжня»;
- 2 група – «громадянський шлюб»;
- 3 група – «стосунки», увійшли респонденти, що перебувають у тривалих партнерських стосунках.

Для респондентів, що перебувають в офіційному шлюбі отримано такі показники: середнє арифметичне 39.8 при стандартному відхиленні 5.26, мінімальному 19 та максимальному 46. За даною методикою діапазон від 39 до 48 балів характеризує як абсолютне благополуччя у сім'ї, тобто сприйняття досліджуваними себе та партнера у шлюбних відносинах є достатньо узгодженим та гармонійним, що і відповідає високому рівню задоволеності шлюбом.

Для респондентів, що перебувають у громадянському шлюбі отримано наступні дані: середнє арифметичне 36.0 при стандартному відхиленні 10.4, мінімальному 17 та максимальному 45. У досліджуваного, що перебуває у

стосунках, але без сумісного проживання із партнером отримано середнє арифметичне 36.0.

Табл. 2.4.

Описові характеристики за рівнем задоволеності шлюбом

Показники	Сімейний статус	Задоволеність шлюбом
Кількість	одружений/заміжня	42
	громадянський шлюб	6
	у стосунках	1
Середнє арифметичне	одружений/заміжня	39.8
	громадянський шлюб	36.0
	у стосунках	36.0
Медіана	одружений/заміжня	42.0
	громадянський шлюб	38.5
	у стосунках	36
Стандартне відхилення	одружений/заміжня	5.26
	громадянський шлюб	10.4
	у стосунках	-
Мінімальне	одружений/заміжня	19
	громадянський шлюб	17
	у стосунках	36
Максимальне	одружений/заміжня	46
	громадянський шлюб	45
	у стосунках	36

Таким чином, порівняно із респондентами, що перебувають у зареєстрованому шлюбі, рівень задоволеності стосунками досліджуваних, що перебувають у громадянському шлюбі дещо нижче за описовими статистичними характеристиками, проте все одно свідчить про досить високий рівень благополуччя у взаємовідносинах. Можна припустити, що відчуття стабільності та впевненості за рахунок офіційно підтвердженого союзу, певним чином, позначається на рівень задоволеності партнерськими стосунками. Водночас достатньо високий рівень благополуччя у

незареєстрованих партнерських стосунках дає підставу стверджувати, що це багатоаспектне питання, що не обмежується реєстрацією, а має і інші вагомні чинники, які впливають на рівень задоволеності відносинами у парі.

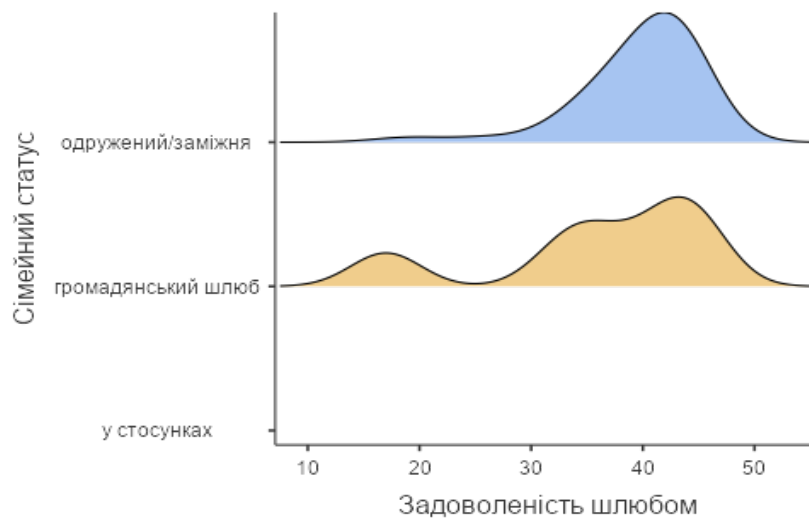

Рис. 2.3. Розподіл даних за рівнем задоволеності шлюбом відповідно до сімейного статусу

Далі було вирішено дослідити розподіл значень за рівнем задоволеності шлюбом залежно від тривалості перебування у партнерських стосунках. Проте, оскільки у вибірку увійшли респонденти, що проживають у незареєстрованому шлюбі (проте мають сумісний побут) та один респондент у стійких тривалих стосунках (за формою як гостьовий шлюб), то метою було дослідити, яким чином змінюється рівень задоволеності партнерськими відносинами залежно від їх тривалості. Існує велика кількість періодизацій, проте нами вирішено застосувати класифікацію життєвих циклів, згідно якої шлюб зі стажем до 10 років вважається молодим, а після набуває статусу «середній шлюб».

Було виділено дві групи респондентів:

- до першої групи увійшли респонденти, тривалість стосунків яких складає 11-15 років,
- до другої групи увійшли респонденти, стосунки яких тривають 5-10 років (табл. 2.5).

Табл. 2.5.

Описові характеристики за рівнем задоволеності шлюбом

Показники	Тривалість стосунків	Задоволеність шлюбом
Кількість	11 - 15 лет	22
	5 - 10 лет	27
Середнє арифметичне	11 - 15 лет	38.4
	5 - 10 лет	40.0
Медіана	11 - 15 лет	40.5
	5 - 10 лет	42
Стандартне відхилення	11 - 15 лет	6.39
	5 - 10 лет	5.79
Мінімальне	11 - 15 лет	19
	5 - 10 лет	17
Максимальне	11 - 15 лет	45
	5 - 10 лет	46

Для першої групи (11-15 років) отримано наступні результати: середнє арифметичне 38.4 при стандартному відхиленні 6.39, мінімальному 19 та максимальному 45. Для другої групи (5-10 років): середнє арифметичне 40.0 при стандартному відхиленні 5.79, мінімальному 17 та максимальному 46.

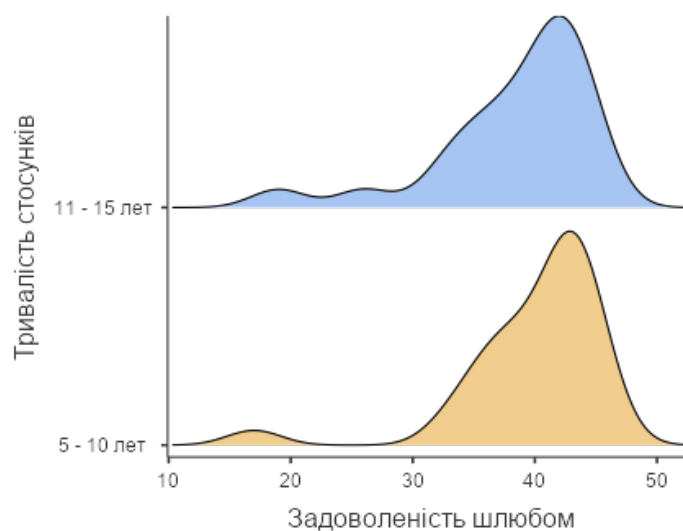

Рис. 2.4. Розподіл даних за рівнем задоволеності шлюбом за тривалістю стосунків

Отже, показники відповідають високому рівню задоволеності від партнерських стосунків, однак для респондентів, що перебувають у відносинах тривалістю до 10 років, за описовими характеристиками характерний вищий рівень задоволеності ніж для досліджуваних іншої групи. Можна припустити, що така ситуація пояснюється певними стадіями, що проживає подружжя. Адже, найвищий рівень задоволеності спостерігається у перші роки подружнього життя, а найнижчий, коли подружжя має маленьких дітей та через 12 років подружнього життя.

Також було виділено дві групи для порівняння відповідно до наявності дітей (табл. 2.6):

Табл. 2.6

Описові характеристики за рівнем задоволеності шлюбом

Показники	Діти	Задоволеність шлюбом
Кількість	мають дітей	29
	не мають дітей	20
Середнє арифметичне	мають дітей	38.2
	не мають дітей	40.8
Медіана	мають дітей	41
	не мають дітей	42.0
Стандартне відхилення	мають дітей	7.17
	не мають дітей	3.56
Мінімальне	мають дітей	17
	не мають дітей	34
Максимальне	мають дітей	45
	не мають дітей	46

Для групи досліджуваних, що мають дітей отримано наступні показники: середнє арифметичне 38.2 при стандартному відхиленні 7.17, мінімальному 17 та максимальному 45. Для групи досліджуваних, що не мають дітей отримано такі значення: середнє арифметичне 40.8 при стандартному відхиленні 3.56, мінімальному 34 та максимальному 46.

Отримані дані по обом групам відповідають високим значенням, однак показники групи досліджуваних, що не мають дітей, зважаючи на мінімальні та максимальні значення, вищі ніж для групи респондентів, що мають дітей. Такі дані підтверджуються результатами існуючих досліджень, які свідчать, що рівень задоволеності шлюбом у бездітних пар вищий, ніж у пар, що мають дітей.

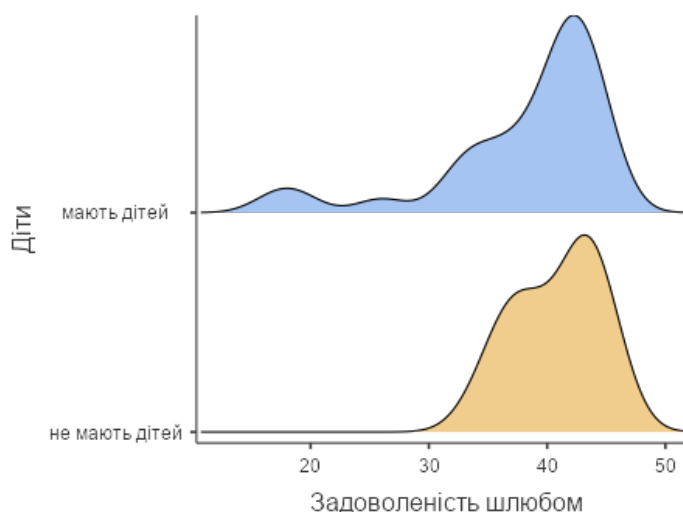

Рис. 2.5. Розподіл даних за рівнем задоволеності шлюбом за наявністю дітей

Додатковим аспектом дослідження рівня задоволеності шлюбом для найповнішого розкриття теми даної роботи було проведено вивчення даних розподілу за рівнем фінансового благополуччя. Респонденти надали характеристику власному матеріальному статку при заповненні анкети. Відповідно до суб'єктивної оцінки досліджуваних, було виділено дві групи: з середнім та високим рівнем доходів.

Для групи із середнім рівнем матеріального статку отримано такі результати: середнє арифметичне 38.5 при стандартному відхиленні 6.41, мінімальному 17 та максимальному 46. Такий результат засвідчує про високий рівень задоволеності партнерськими стосункам. Для групи із високим рівнем доходів отримано такі дані: середнє арифметичне 42.3 при стандартному відхиленні 3.06, мінімальному 34 та максимальному 45, що також відповідають високому рівню задоволеності подружнім життям.

Табл. 2.7.

Описові характеристики за рівнем задоволеності шлюбом

Показники	Матеріальний статок	Задоволеність шлюбом
Кількість	середній	39
	високий	10
Середнє арифметичне	середній	38.5
	високий	42.3
Медіана	середній	40
	високий	43.0
Стандартне відхилення	середній	6.41
	високий	3.06
Мінімальне	середній	17
	високий	34
Максимальне	середній	46
	високий	45

Нижче представлено графіки розподілу даних для груп з різним рівнем фінансового благополуччя, що дозволяє відзначити асиметричність розподілу отриманих показників.

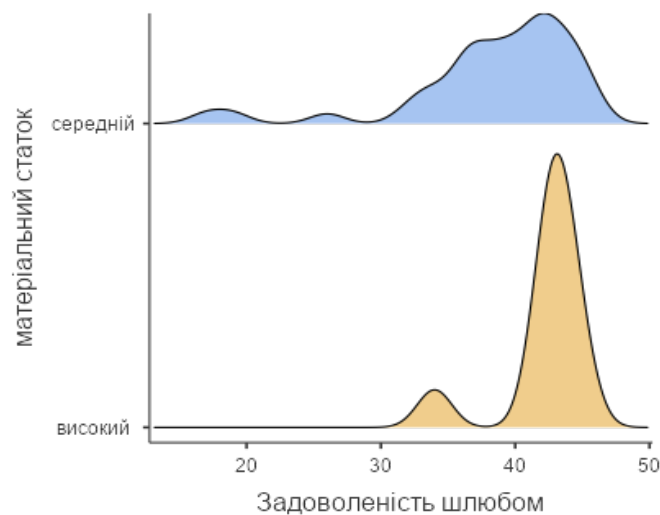

Рис. 2.6. Розподіл даних за рівнем задоволеності шлюбом відповідно до матеріального статку

Порівнюючи середні значення двох груп, необхідно зауважити, що для групи із високим рівнем матеріальних доходів, зважаючи на мінімальні та максимальні значення, характерний значно вищий рівень задоволеності шлюбом ніж для групи із середнім рівнем доходів. Для групи із високим рівнем доходів показники за рівнем задоволеності шлюбом визначаються як такі, що відповідають абсолютному благополуччю у сімейних відносинах відповідно до методики.

Наступним кроком було вивчення описових статистик за рівнем задоволеності шлюбом відповідно до статі. Виокремлено дві групи: чоловіча та жіноча:

Табл. 2.8.

Описові характеристики за рівнем задоволеності шлюбом

Показники	Стать	Задоволеність шлюбом
Кількість	Чоловік	21
	Жінка	28
Середнє арифметичне	Чоловік	41.2
	Жінка	37.8
Медіана	Чоловік	42
	Жінка	39.0
Стандартне відхилення	Чоловік	3.21
	Жінка	7.22
Мінімальне	Чоловік	33
	Жінка	17
Максимальне	Чоловік	45
	Жінка	46

Для чоловіків отримані показники: середнє арифметичне 41.2 при стандартному відхиленні 3.21, мінімальному 33 та максимальному 45. Для жіночої групи: середнє арифметичне 37.8 при стандартному відхиленні 7.22, мінімальному 17 та максимальному 46. Таким чином, показники обох груп відповідають високому рівню задоволеності від партнерських стосунків,

однак для чоловіків, зважаючи на мінімальні та максимальні значення, характерний вищий рівень задоволеності ніж для досліджуваних жінок.

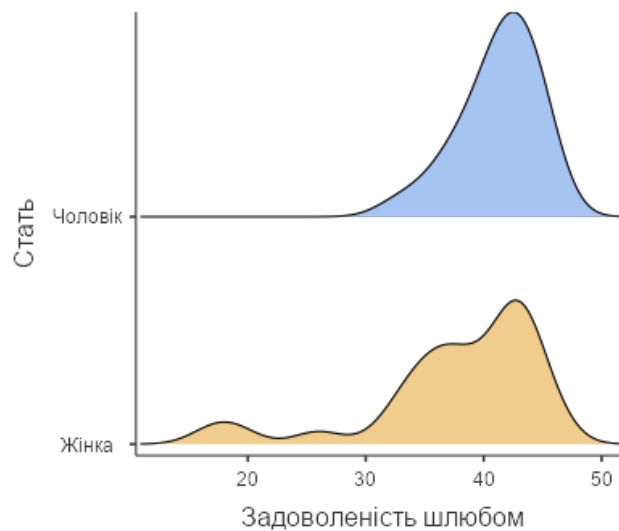

Рис. 2.7. Розподіл задоволеності шлюбом у жінок і чоловіків

Для перевірки нормальності розподілу було застосовано критерій Шапіро-Уїлка, що не підтвердив припущення про нормальність розподілу у вибірці за певними змінними, а саме за змінною «Задоволеність шлюбом» (див. у додатку Г).

Для того, щоб оцінити ступінь відмінностей між різними групами респондентів за мірою задоволеності шлюбом було застосовано статистичний критерій U Манна-Уїтні, який є непараметричним, а значить релевантним нашій вибірці. В таблиці 2.9 подано результати розрахунків статистично значущих відмінностей між різними групами досліджуваних (зареєстрований-незареєстрований шлюб, тривалість шлюбу, наявність дітей, матеріальний статок, стать) за показником задовільність шлюбом.

Виявлені достовірні відмінності за оформленим шлюбом, тривалістю шлюбу і матеріальним статком. Отже, досліджувані, які перебувають у шлюбі офіційно, більш задоволені, ніж досліджувані, що перебувають у громадянському шлюбі. Принаймні для даної вибірки перебування в офіційних стосунках є певним маркером, що позначає ступінь задоволеності шлюбом.

Отримані дані підтверджують, що респонденти, які перебувають в

шлюбі менш тривалий термін, більш задоволені, ніж ті, хто перебуває в шлюбі більш тривалий термін. Такий результат пояснюється певними стадіями, які проживає подружжя протягом сімейного циклу розвитку, під час якого проживає нормативні кризи. Якщо порівняти з існуючими даними досліджень, в яких виявлено, що найвищий рівень задоволеності спостерігається у перші роки подружнього життя, а найнижчий, коли подружжя має маленьких дітей та через 12 років подружнього життя, то результати нашого дослідження відображають таку ж тенденцію.

Респонденти з відносно високим матеріальним статком більш задоволені власним шлюбом. На нашу думку це можна інтерпретувати таким чином, що задоволеність шлюбом і задоволеність матеріальним статком – складові загального психологічного благополуччя, задоволеності особистості своїм життям. Тому цілком природно, що між ними є така відповідність.

Табл. 2.9

Порівняльний аналіз відмінностей категорій респондентів за показником задовільності шлюбом

Групи		$U_{\text{критич}}(0,05)$	$U_{\text{емп}}$	p
Офіційний	Громадянський	72	70	$p \leq 0,05$
11-15 років	5-10 років	212	198,5	$p \leq 0,05$
Мають дітей	Не мають	208	331,5	-
Високий статок	Середній стат.	128	115,5	$p \leq 0,05$
Чоловіки	Жінки	212	267	-

Для подальшого аналізу був застосований метод кореляційного аналізу. Кореляційний аналіз – метод обробки статистичних даних, що полягає у вивченні коефіцієнтів кореляції між змінними для встановлення між ними статистичних взаємозв'язків. В даному випадку досліджувались

взаємозв'язки між задоволеністю шлюбом та факторами методик «Особистісний диференціал» та «Велика П'ятірка».

Оскільки для досліджуваної вибірки за змінною «Задоволеність шлюбом» не характерний нормальний розподіл даних, то для проведення кореляційного аналізу було застосовано коефіцієнт Спірмена:

Табл. 2.10

Значення кореляцій та їх значущість

Показники	Коефіцієнт	Задоволеність шлюбом
Оцінка	Коефіцієнт Спірмена	0.337
	Статистична значущість(p)	0.018
Сила	Коефіцієнт Спірмена	0.320
	Статистична значущість(p)	0.025
Активність	Коефіцієнт Спірмена	0.283
	Статистична значущість(p)	0.049

Виявлено кореляційні зв'язки між рівнем задоволеності шлюбом та факторами методики «Особистісний диференціал»: помірна позитивна кореляція з фактором «Оцінка» (коефіцієнт кореляції 0.337 на рівні статистичної значущості $p=0.018$) та фактором «Сила» (коефіцієнт кореляції 0.320 на рівні статистичної значущості $p=0.025$), слабка позитивна кореляція з фактором «Активність» (коефіцієнт кореляції 0.283 на рівні статистичної значущості $p=0.049$).

Враховуючи, що фактор «Оцінка» свідчить про рівень самоповаги, позитивної самооцінки, тобто наскільки досліджуваний здатний усвідомлювати себе носієм позитивних властивостей та задоволений собою, то отриманий результат засвідчує, що із зростанням показників за даною ознакою зростає і рівень задоволеності шлюбом.

Фактор «Сила» свідчить про усвідомлені досліджуваними власні вольові якості, тому із зростанням впевненості у власних силах зростає і рівень задоволеності шлюбом. Однак необхідно зауважити, що в даному випадку помірна кореляція між змінними представляється очікуваною, оскільки високі показники за фактором «Сила» свідчать про самовпевненість, незалежність та схильність домінувати у взаємовідносинах.

Очікуваним представляється і слабкий кореляційний зв'язок рівня задоволеності шлюбом та фактором «Активність», оскільки даний фактор свідчить про екстравертованість особистості, а високі показники вказують на високу імпульсивність та надмірну активність у спілкуванні. Тому саме помірність прояву за даною ознакою супроводжується зростанням рівня задоволеності й благополуччя у партнерських взаємовідносинах. Графіки кореляційних зв'язків містяться у додатку Д.

При застосуванні метода кореляційного аналізу не було встановлено статистично значущих кореляцій між рівнем задоволеності шлюбом та факторами «П'ятифакторного опитувальника особистості». Проте вирішено дослідити кореляційні зв'язки між факторами, що визначаються за методиками «Особистісний диференціал» та «П'ятифакторний опитувальник особистості», застосовуючи коефіцієнт Пірсона (див. додаток Ж), оскільки розподіл за даними змінними нормальний (див. додаток Г).

Виявлено середній позитивний лінійний кореляційний зв'язок між фактором «Оцінка» та ознакою «Прив'язаність» (коефіцієнт Пірсона 0.449, $p=0.001$). Тобто із зростанням рівня самоповаги та прийняттям себе (за фактором «Оцінка») особистість здатна проявляти в більшій мірі розуміння, повагу та прийняття у відносинах з оточенням (за фактором «Прив'язаність»).

Встановлено зворотній помірний кореляційний зв'язок між фактором «Оцінка» та ознакою «Емоційність» (коефіцієнт Пірсона -0.475, $p<0.001$). Отже, емоційна лабільність, напруженість, тривожність супроводжується

зниженням рівня самоповаги, що відображається на прийнятті себе та оточення, а таким чином, і на взаємовідносинах із близькими.

Встановлено середню негативну кореляцію між фактором «Сила» та ознакою «Емоційність» (коефіцієнт Пірсона -0.425 , $p=0.002$). Тобто зростання рівня емоційної нестабільності, тривожності супроводжується зменшенням проявів за ознакою «Сила», а саме зниження рівня впевненості у власних силах, що, в свою чергу, також відображається на здатності керувати індивідумом власним емоційним станом і у повсякденному житті, і у взаємовідносинах з оточуючими.

Встановлено середню позитивну кореляцію між фактором «Активність» та ознакою «Екстраверсія» (коефіцієнт Пірсона 0.419 , $p=0.003$) та виявлено слабкий позитивний кореляційний зв'язок між фактором «Активність» та ознакою «Прив'язаність» (коефіцієнт Пірсона 0.297 , $p=0.038$). Оскільки фактор «Активність» свідчить про відкритість особистості до соціальних контактів, то відповідно є закономірним, що із зростанням показників за ознакою «Екстраверсія» зростає рівень активності особистості у своєму прояві у сфері міжособистісного спілкування. Встановлений позитивний кореляційний зв'язок між фактором «Активність» та ознакою «Прив'язаність» свідчить, що активність особистості зростає із проявом таких характеристик особистості як здатність до співпраці, розуміння і повага до інших, здатність до встановлення теплих і довірливих стосунків. Але необхідно зауважити, що саме слабка кореляція свідчить про помірність прояву даних властивостей, що й відображає гармонійну активність особистості у взаємовідносинах з оточуючими.

Для подальшого аналізу застосовано метод регресійного аналізу – метод визначення окремого і спільного впливу факторів на результативну ознаку та кількісної оцінки цього впливу. В результаті була виявлена модель для залежної змінної «Задоволеність шлюбом» при незалежній змінній «Оцінка», та факторів «Стать» і «Матеріальний достаток» (предиктори) (див. табл. 2.11).

Табл. 2.11

Результати регресійного аналізу для залежної змінної «Задоволеність шлюбом»

Задоволеність шлюбом			
Предиктори	Коефіцієнт (r)	Стандартна похибка	Статистична значущість(p)
Константа	13.928	5.583	0.016
Оцінка	0.636	0.132	< .001
Стать:			
Жінка – Чоловік	-3.388	1.392	0.019
Матеріальний статок:			
високий – середній	4.410	1.726	0.014

Введення вище зазначених факторів дозволило отримати регресійну модель, що пояснює 42.5% дисперсії. За результатом регресійного аналізу доля варіації рівня задоволеності шлюбом пояснюється варіацією сумісного впливу факторів «Оцінка», «Матеріальний статок» та приналежність до статі на 42.5% (коефіцієнт детермінації $R^2=0.425$). Інші 57.5% пояснюються дією інших факторів.

Отриманий результат вказує на те, що рівень задоволеності шлюбом помірно регулюється рівнем задоволеності собою та самоповаги особистості, рівнем фінансового благополуччя сім'ї та приналежністю до чоловічої статі.

Висновки до розділу 2

За результатами вивчення існуючих підходів встановлено, що стосунки подружжя досліджуються як невід'ємна частина сімейної системи, враховуючи різні аспекти взаємовідносин та особливості індивідуальної сумісності. Найбільш широко застосованим є структурно-функціональний підхід у дослідженні подружніх стосунків.

Завданням даного дослідження було дослідити припущення, що за певними діагностичними показниками можна простежити яким чином соціально-психологічні чинники визначають явище задоволеності шлюбом. Вибірку склали 49 досліджуваних обох статей, різних за віком та за часом перебування у шлюбі. Дослідження проводилося через опитування та анкетування за допомогою сервісу Google Форми в онлайн-режимі.

Для проведення аналізу було виокремлено групи респондентів відповідно до певних категорій, а саме: за статтю, сімейним статусом, тривалістю партнерських стосунків, матеріальним статком, за наявністю дітей. За результатом порівняльного аналізу встановлено, що рівень задоволеності шлюбом вищий для респондентів:

- що перебувають у зареєстрованому шлюбі;
- що перебувають у відносинах меншу тривалість років;
- що мають більш високий рівень матеріального забезпечення;
- у чоловіків порівняно із жінками.

Виявлено позитивні кореляційні зв'язки між рівнем задоволеності шлюбом та факторами методики «Особистісний диференціал»: оцінка, сила, активність. Такий результат засвідчує, що усвідомленість особистістю власних позитивних якостей та відчуття задоволеності собою, маючи певний рівень впевненості у особистих силах та ступінь відкритості, відображується на рівні вдоволеності подружніми відносинами. Тобто гармонійний прояв зазначених характеристик, як критеріїв особистісного благополуччя, супроводжується встановленням благополуччя і у взаємовідносинах із шлюбним партнером.

За результатом регресійного аналізу встановлено, що рівень задоволеності шлюбом помірно регулюється рівнем задоволеності собою й самоповаги особистості, рівнем фінансового благополуччя сім'ї та приналежністю до чоловічої статі.

РОЗДІЛ 3: ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ПОДРУЖНІМ ЖИТТЯМ ЯК МЕТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ІНТЕРВЕНЦІЇ

3.1 Сучасні підходи до подружньої терапії

Подружня терапія є особливою формою психотерапії, яка орієнтована на роботу з подружньою парою та її проблемами. Мета полягає у наданні допомоги шлюбним партнерам у подоланні кризових періодів та вирішенні сімейних конфліктів, а також досягнення гармонії у стосунках та взаємного вдоволення потреб, як індивідуальних, так і сумісних.

С. Кратохвиллом [22] зазначається, що виникають певні непорозуміння під час розрізнення таких понять як «подружня терапія» і «сімейне консультування», оскільки в обох випадках йдеться про допомогу подружжю у долатті їхніх проблем, вирішенні конфліктів та розбіжностей. Проте низька дослідників вважають такий поділ недоречним через те, що застосовуються аналогічні методи та підходи. Частина науковців вважають, що сімейне консультування розглядається як одна з форм подружньої терапії, але має більш поверховий характер у вигляді короточасного психотерапевтичного впливу, переважно під час кризових періодів. Для подружньої терапії характерний більш глибокий та систематичний підхід, оскільки вимагає значних зусиль з боку подружжя задля перебудови їх взаємодії. Також сімейна терапія поширюється на всю сім'ю, включаючи і дітей, торкаючись проблем дитячо-батьківських стосунків. Таким чином, сучасна точка зору науки полягає у розрізненні даних понять, що відмінні як за історичними витоками, так і за своїми підходами.

Далі приділимо увагу огляду сучасних підходів щодо подружньої терапії. В динамічному напрямку подружньої терапії дисгармонія у відносинах розглядається з огляду внутрішньої мотивації поведінки партнерів. Простежується зв'язок динаміки міжособистісних стосунків з динамікою внутрішніх психічних процесів. Виявляються випадки

нездійснених очікувань, зумовлених життєвим досвідом, що коренем сягає, переважно, у дитинство. А також відбувається дослідження сім'ї, в якій виріс кожний партнер. Передумовою необхідних змін вважається спроможність партнерів розуміти виявленні зв'язки із колишніми особистісними відносинами, співставлення їх з існуючою ситуацією у партнерських стосунках. Мартін і Сагер [76] визначають суть подружньої терапії в допомозі партнерам сформувати дійсну подружню угоду, а потім пошук ними компромісу, і вироблення загальної угоди вже на свідомому рівні.

Біхевіористський підхід подружньої терапії спрямований на зміну поведінки подружжя методами обумовлювання та навчіння. Даний підхід присвячений вирішенню наступних питань:

- взаєморегуляція поведінки партнерів;
- засвоєння необхідних соціальних знань і умінь, навичок щодо спілкування, вирішення проблем;
- формування та реалізація подружньої угоди про взаємну зміну поведінки партнерами.

Тобто метою даного підходу є підведення партнерів до вироблення такої поведінки, завдяки якій покращувалась би взаємодія між партнерами та зміцнювався шлюб. Оволодіння навичками задля ефективної взаємодії та безконфліктного вирішення протиріч здійснюються за рахунок вправ, направлених на систематичне вироблення цих навичок. Біхевіористський підхід найбільш поширений у світі, а серед найпопулярніших його форм – укладання шлюбних контрактів, комунікативні тренінги, зокрема у формі конструктивного спору, прийоми вирішення проблем та ін.. Шлюбний контракт являє собою письмову угоду партнерів, в якій чітко визначені вимоги кожного з подружжя в термінах поведінки та взяті на себе зобов'язання. Формулювання вимог відбувається шляхом переходу від загальних скарг до їх конкретизації, потім від скарг до позитивних пропозицій, далі від позитивних пропозицій перехід до укладання договору подружжям.

Системний підхід базується на загальній теорії систем Л. фон Берталанфі. У сферу уваги терапевта даного підходу потрапляє взаємообумовленість поведінки партнерів або всіх членів сім'ї. Визначається який вплив має поведінка одного партнера на іншого, яка простежується реакція у відповідь, і як дана реакція впливає на того, хто спровокував її. Представники системного підходу вбачають в основі проблем подружжя прояв нерозумного відношення до шлюбу через нерозуміння закономірностей шлюбного союзу і наявність нереалістичних уявлень щодо нього (сімейні міфи). Робота з парою направлена на відновлення раціонального початку, здійснення тверезої оцінки ситуації та пошуку практичного вирішення проблем, інформування подружжя щодо закономірностей розвитку подружніх та сімейних відношень. В даному підході приділяється увага поняттю гомеостазу системи.

Гуманістичний підхід у подружній терапії на провідне місце висуває необхідність відкритого та щирого спілкування між партнерами, як важлива частина автентичного вираження кожного з них. Задача психотерапевта створити умови, в яких подружжя зможуть вербалізувати свої почуття і тим самим наблизитись до взаєморозуміння. Принципи відкритого шлюбу, відповідно до даного підходу, були сформульовані О'Неїлом [34]:

- 1) принцип дійсності - «тут і тепер»;
- 2) повага до особистого життя партнера;
- 3) відкрите спілкування, що полягає не в намаганні вгадувати партнера, а відкрито обговорювати свої почуття і бажання;
- 4) гнучкість щодо виконання сімейних ролей, тобто робити спроби змінювати ролі, незалежно від традиційно усталених уявлень;
- 5) рівноправність у стосунках;
- 6) наявність довіри;
- 7) автентичність – пізнавати себе, власну самоцінність та цінувати право партнера мати власні переконання та життєві позиції;

8) відкрите партнерство, в якому партнери мають право на особисті інтереси і захоплення, незалежні від іншого.

О'Неіл розробив програму подружньої терапії задля досягнення подружжям такого відкритого шлюбу. Він вважав, що саме у таких взаємовідносинах відсутні маніпулювання поведінкою, що сприяє розвитку індивідуальності кожного з партнерів.

Ціннісний підхід передбачає терапію подружніх пар шляхом усунення протиріч через орієнтування партнерів на вищі цінності на противагу егоїстичним потребам кожного. Підхід ґрунтується на постулатах про шлюб з огляду на ідеал суспільної та індивідуальної зрілості.

Як і в загальній психотерапії, так і в подружній, відзначають синтетичні та інтегративні тенденції. Представники синтетичного підходу орієнтуються на різні концепції та методи, проте не стають прибічниками якогось з них. Враховуючи всі аргументи, вони синтезують свій власний підхід до роботи, поповнюючи його постійно сучасними знаннями, а стратегію роботи обирають індивідуально у кожному конкретному випадку [26].

Загалом робота проводиться з подружньою парою, або з одним із партнерів, який звернувся до психотерапевта. В такому випадку з терапевтом не обговорюються проблеми «іншого» партнера, а лише думки, почуття, переживання партнера з приводу проблемної ситуації пов'язаної із подружніми взаємовідносинами.

Для роботи з подружжям, окрім індивідуального консультування, застосовуються і групові методи. Створюються групи для подружніх пар, але перед початком рекомендовано провести декілька індивідуальних сеансів, тобто поєднання індивідуальної та групової терапії. Поширеним і більш реальним у практиці є проведення груп із залученням одного з партнерів, завданням якої є отримання навичок щодо партнерського спілкування та особистісне зростання учасників [28]. Перевагою групової роботи полягає в тому, що груповий досвід дозволяє висвітлити існуючі міжособистісні

проблеми, та спробувати вирішити їх у безпечному просторі. Також в групі учасники можуть прийти до кращого розуміння себе через взаємодію з іншими, тобто відбувається процес самодослідження та самопізнання.

3.2 Програма корекції подружніх взаємовідносин

Результати проведеного емпіричного дослідження засвідчили, що спроможність особистості усвідомлювати себе носієм позитивних властивостей та вдоволеність собою, маючи певний рівень впевненості у власних силах та ступінь відкритості, впливає на рівень задоволеності шлюбними взаєминами. Гармонійне проявлення зазначених характеристик, як критеріїв особистісного благополуччя, супроводжується досягненням благополуччя і у стосунках із шлюбним партнером.

У дослідженні брали участь не подружні пари, а респонденти (один з партнерів), які оцінювали власну задоволеність шлюбним життям, що дало змогу виявити основні мішені для корекційної роботи із дорослими особами. Розроблена корекційна програма направлена на роботу з одним із партнерів, що відобразиться і на відносинах у парі, базуючись на розумінні сімейних стосунків як системи.

В корекційну програму включено як індивідуальну роботу, а саме консультація задля виявлення проблематичної зони у міжособистісному спілкуванні учасників, так і групову роботу, що синтезує в собі різні підходи.

Метою програми є покращення особистісного благополуччя учасників, як наслідок активації процесів самоактуалізації, задля покращення стосунків у міжособистісній взаємодії з партнером.

Завдання програми:

- розвиток самосвідомості та самоспостереження учасників;
- вивчення психологічних закономірностей та ефективних способів міжособистісної взаємодії як основи для гармонійного та ефективного спілкування з партнером;
- актуалізація процесу саморозвитку учасників;
- дослідження психологічних проблем учасників та пошук способів їх вирішення.

Структура програми побудована таким чином, щоб з кожним заняттям відбувався поступовий перехід від однієї теми до іншої, сприяючи зростанню

рівня рефлексивності учасників, відкритості. Груповий процес охоплює основні три аспекти особистості:

Рис.3.1. Аспекти особистості, на які направлена психокорекційна програма

Психокорекційний ефект у групі досягається завдяки взаємодії між учасниками, особливо коли йдеться про виправлення недоліків у сфері міжперсонального спілкування. Можна зазначити наступні чинники, що впливають на учасників:

- за рахунок групової динаміки починають діяти певні стимули, що сприяють саморозкриттю учасників, полегшують вираження почуттів;
- безпечний простір дозволяє прожити важкі переживання учасниками, а також отримати підтримку від інших учасників;
- розкриття в межах групи сприяє зменшенню внутрішньої напруженості, що призводить до бажаного полегшення;
- завдяки відкритості і обговоренню проблем усіма учасниками, зменшується навантаження від відчуття унікальності і безнадійності особистої проблеми кожного;

- учасники краще можуть пізнати себе за рахунок ідентифікації з іншими учасниками, порівняння, а також за рахунок «зворотного зв'язку» від інших;
- взаємодія в групі стимулює появі нових, більш адаптивних, форм міжособистісної поведінки;

Застосовано наступні методичні засоби у груповій роботі:

1. Групова дискусія, що полягає в аналізі реальних ситуацій, орієнтованої на вирішення певної проблематики:

- біографічний напрямок - аналіз групою складностей особистого життя одного з учасників;
- тематичний напрямок - аналіз проблеми, яка є значимою для всіх учасників групи;
- орієнтування на взаємодію «тут і тепер».

Для активізації процесу групової взаємодії застосовують:

- висловлювання учасників по колу,
- висловлювання - естафета
- можливість висловитися через певний проміжок часу;
- аналіз ситуації.

2. Інформування у вигляді втручання ведучого групи для допомоги учасникам при зіткненні з труднощами.

3. Формування розуміння конструктивного спілкування за рахунок міні-лекції про застосування прийомів «Я-повідомлення».

4. Проективне малювання.

Основні принципи проведення програми :

- добровільна участь учасників;
- принцип конфіденційності;
- принцип суб'єкт-суб'єктного спілкування - врахування інтересів, почуттів, стану кожного учасника як цінності кожної особистості;

- принцип партнерства - встановлення однакових умов для кожного учасника щодо висловлення думок; можливість проявляти протест та вносити свої пропозиції;
- підтримання активності учасників при обговоренні висунутих на обговорення тем, важливість формулювання Я-висловлення щодо власного ставлення;
- підтримання включеності учасників у проблематику заняття;
- самодіагностика як необхідний елемент усвідомлення власних якостей;
- принцип об'єктивації поведінки, що передбачає зміну учасниками імпульсивної неусвідомленої поведінки на усвідомлену відповідно до мети участі у програмі;
- принцип тут і тепер, що спрямовує увагу учасників на процеси, які проходять в групі.

Матеріально-технічне забезпечення: кабінет для групової роботи, проектор для демонстрації слайдів і слайди, приладдя для проведення методики проективного малювання. Методика ведення груп.

Кількість групи – 10 осіб. Тривалість кожного заняття 2,5 години (включаючи перерву 15 хв.). Заняття проводяться один раз на тиждень.

В даній програмі використано психоосвітній підхід, наративна, діалогова і рефлексивна моделі роботи.

Заняття 1.

- Знайомство;
- Цілі і завдання програми;
- Визначення базових правил проведення занять;
- Визначення запитів учасників щодо сфери партнерських стосунків;
- Бесіда про сім'ю, її функції, про взаємовідносини подружжя, проблеми, що виникають у кризові періоди та у щоденному житті;
- Обговорення учасниками у вигляді вільно плаваючої дискусії інформаційного матеріалу;

- Рефлексія та підведення висновків.

Заняття 2-3.

- Присвячено виявленню та розумінню прихованих причин проблем і конфліктів, усвідомлення своїх психологічних рис, що впливають на взаємовідносини в сім'ї та у подружніх стосунках (нарративна та діалогова модель роботи);
- Рефлексія.

Заняття 4.

- Направлене на розвиток уміння слухати, розуміти і співпереживати іншій людині; формування розуміння конструктивного спілкування за рахунок міні-лекції про застосування прийомів «Я-повідомлення»;
- Обговорення перспективи використання даного прийому у повсякденному житті;
- В якості домашнього завдання пропонується спробувати прийом ненасильницького спілкування через Я-повідомлення у родинному колі.
- Завершальна рефлексія.

Заняття 5.

- Обговорення успіхів чи невдач щодо виконання домашнього завдання. Пошук причин невдач.
- Учасники можуть ділитися і позитивним досвідом, а також пропонувати власні конструктивні способи взаємодії із партнером;
- Осмислення необхідності налагодженої взаємодії між подружжям, і який вплив це має на родину в цілому;
- Проговорюються виниклі за період занять у учасників питання, враження, почуття.

Заняття 6.

- Присвячено пошуку відповіді на запитання «Хто Я?» і «Ким Я хочу стати»; усвідомлення можливостей власних змін та можливості бути вільними у виборі нових переконань, моделей поведінки і точок зору.

- Проективне малювання: пропонується учасникам намалювати себе реального та себе ідеального.
- Обговорення малюнків, почуттів, вражень пов'язаних із цим.
- Рефлексія заняття.
- Загальна рефлексія відносно програми в цілому.
- Прощання.

Шлях, який проходить кожний учасник групи, йде від скутості та невпевненості через підвищення тривожності, агресії, розгубленості, внаслідок дії групових процесів, до пошуку і осмислення нових форм поведінки та взаємодії. Груповий простір забезпечує безпечність для гармонійного розвитку усіх аспектів особистості. Корекційна програма включає також і індивідуальні консультування до та після блоку занять, а при необхідності і між заняттями для учасників, у яких виникла потреба для індивідуального опрацювання певних питань. Таким чином, задля підвищення рівня вдоволення партнерськими стосунками, проходження програми дозволяє розглянути учасникам питання, що стосуються сфери міжособистісного спілкування та саморозвитку, через пізнання та розуміння себе як особистості, що здатна спрямовувати власний життєвий шлях.

Висновки до розділу 3

При аналізі сучасних підходів до подружньої терапії встановлено, що це особлива форма психотерапії, яка орієнтована на роботу з подружньою парою та її проблемами. Існують динамічний, біхевіористський, системний, гуманістичний, ціннісний підходи, а також синтетичний підхід щодо психотерапії подружньої пари. Проте, мета всіх напрямків єдина і полягає у наданні допомоги шлюбним партнерам у подоланні кризових періодів та вирішенні сімейних конфліктів, а також досягнення гармонії у стосунках та взаємного вдоволення потреб, як індивідуальних, так і сумісних.

Окрім індивідуального консультування, застосовуються і групові методи для роботи з подружжям. Створюються групи для подружніх пар, але перед початком необхідно провести декілька індивідуальних сеансів, тобто поєднання індивідуальної та групової терапії. Більш реальним та поширеним у практиці є проведення груп із залученням одного з партнерів, завданням якої є отримання знань та навичок щодо партнерського спілкування та особистісне зростання учасників.

Результати проведеного емпіричного дослідження засвідчили, що здатність особистості усвідомлювати себе носієм позитивних якостей та відчувати задоволеність собою, маючи певний рівень впевненості у особистих силах та ступінь відкритості, відображається на рівні вдоволеності подружніми відносинами. Гармонійний прояв даних характеристик, як критеріїв особистісного благополуччя, відображається і на досягненні благополуччя і у взаємовідносинах із подружнім партнером.

Оскільки у емпіричному дослідженні брали участь не подружні пари, а респонденти (один з партнерів), які оцінювали власну задоволеність шлюбним життям, що і дало змогу виявити основні мішені для корекційної роботи із дорослими особами, тому розроблена корекційна програма направлена на роботу з одним із партнерів. Ідея полягала в тому, що опрацювання проблематичних зон з одним із партнерів відобразиться і на відносинах у парі, базуючись на розумінні сімейних стосунків як системи.

Метою програми є покращення особистісного благополуччя учасників, як наслідок активації процесів самопізнання, самодослідження, саморозвитку задля покращення стосунків у міжособистісній взаємодії з партнером. Це досягається через виявлення та розуміння скритих причин проблем і конфліктів, усвідомлення учасниками своїх психологічних рис, що впливають на взаємовідносини в сім'ї та у подружніх стосунках. Корекційна програма включає як індивідуальну роботу, а саме консультація перед та після проведення програми, а також між заняттями при потребі деяких учасників, так і групова робота, що об'єднує в собі різні підходи. В програмі використані психоосвітній підхід, наративна, діалогова і рефлексивна моделі роботи. Застосовані методи роботи дозволяють учасникам опрацювати питання пов'язані із сферою міжособистісного спілкування та саморозвитком через пізнання себе як особистості, що має власний вибір на своєму життєвому шляху.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз наукових джерел дозволив визначити, що сім'я відноситься до категорії малої соціальної групи, що включає людей, пов'язаних між собою подружніми і батьківськими відношеннями, побутовою відповідальністю та моральними зобов'язаннями. Поняття подружжя за своєю суттю є основою для побудови і розвитку сім'ї. Шлюб визначається як добровільна згода чоловіка та жінки, метою якої є сумісне проживання, спільний побут, народження та виховання дітей. Розглянуто функції сучасної сім'ї та найбільш відомі періодизації життєвого циклу родини залежно від тривалості шлюбу та наявності дітей.

З'ясовано, що благополуччя взаємовідносин шлюбних партнерів визначається відповідно до чотирьох самостійних рівнів: психофізіологічний, психологічний, соціально-психологічний, соціокультурний. Якість взаємин обумовлена сумісністю подружжя на зазначених рівнях, і виступає важливим фактором, оскільки міжособистісна взаємодія партнерів є підґрунтям сімейного благополуччя і психологічного комфорту.

Визначено, що під задоволеністю шлюбом розуміється суб'єктивне сприйняття партнерами їх подружніх відносин, крізь призму соціокультурних норм, ефективності функціонування сім'ї в плані задоволення їх індивідуальних потреб. Існує зв'язок рівня задоволеності шлюбом із соціально-психологічною атмосферою у родині, і, певною мірою, присутня залежність від стійкості та стабільності шлюбу. Окреслено підтверджені сучасними дослідженнями різноманітні впливові чинники: соціально-економічний статус, сумісність партнерів, відповідність ролевих очікувань, тривалість шлюбу, особистісні характеристики, гендерні відмінності, наявність дітей. Необхідним також є вдоволення як особистих, так і сумісних із партнером потреб: потреба в емоційній прихильності, моральній та емоційній підтримці, еротичні та сексуальні потреби, потреба у

батьківстві, духовні потреби. Однак, переважно, на задоволеність шлюбними відносинами впливають характерологічні риси партнера та особливості міжособистісного сприймання подружжя, узгодженість їхніх цінностей.

Дослідження задоволеності шлюбом присвячено періоду ранньої дорослості за періодизацією Г. Крайга (від 18-21 до 40 років). Період ранньої дорослості визначається як період постійно триваючих змін та особистісного зросту, вагомим аспектом якого є досягнення певного рівня психологічної зрілості особою задля можливості формування близьких довірливих стосунків у подружніх відносинах.

2. Для проведення дослідження було сформовано вибірку, до якої увійшло 49 респондентів обох статей з різним шлюбним стажем. Дослідження проводилося через опитування та анкетування за допомогою сервісу Google Форми в онлайн-режимі. Для проведення детального аналізу було виокремлено групи респондентів відповідно до певних категорій, а саме: за статтю, сімейним статусом, тривалістю партнерських стосунків, матеріальним статком, за наявністю дітей. Послідовно оглянуто психодіагностичний інструментарій та його психометричні властивості, та аргументовано доцільність його застосування. Для встановлення рівня задоволеності подружнім життям застосовано «Опитувальник задоволеності шлюбом» (В. В. Столін, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко), для визначення особистісних характеристик респондентів обрано тест Велика П'ятірка (Х.Тсуйя, в адаптації А.Б. Хромова), для отримання інформації щодо суб'єктивних аспектів відносин використана методика «Особистісний диференціал».

3. В результаті проведеного емпіричного встановлено достовірні відмінності за оформленням шлюбу, тривалістю шлюбу і матеріальним статком. Досліджувані, що перебувають у шлюбі офіційно, в більшій мірі ним задоволені, ніж ті, хто перебувають у громадянському шлюбі. Можна припустити, що для даної вибірки перебування в офіційних стосунках є певним маркером, що позначає ступінь задоволеності шлюбом.

Досліджувані, що перебувають у шлюбі менш тривалий термін, більш задоволені ним, ніж ті респонденти, що перебувають у шлюбі більш тривалий термін.

Досліджувані, які оцінюють свій рівень матеріального забезпечення як високий, більш задоволені шлюбом, ніж ті, що оцінюють свій статок як середній. Ми вважаємо, що задоволеність шлюбом поряд із задоволеністю матеріальним статком – складові більш широкого поняття задоволеність життям, що є важливим критерієм психологічного благополуччя, тому цей результат цілком закономірний. Виявлена слабка тенденція до того, що досліджувані, які не мають дітей дещо більш задоволені шлюбом. Встановлено також, що чоловіки порівняно з жінками більш задоволені подружніми відносинами. Таким чином, вищий рівень задоволеності шлюбом спостерігається для тих респондентів, які перебувають в офіційних стосунках, мають менший шлюбний стаж та мають більш високі фінансові прибутки.

Виявлено взаємозв'язки між рівнем задоволеності шлюбом та факторами методики «Особистісний диференціал»: помірна позитивна кореляція з факторами «Оцінка» і «Сила» та слабка позитивна кореляція з фактором «Активність». Це означає, що разом із зростанням рівня самоповаги, позитивної самооцінки, впевненості у власних силах, активності у спілкуванні – зростає й задоволеність шлюбом. Тобто гармонійний прояв зазначених характеристик, як критеріїв суб'єктивного благополуччя особистості, супроводжується встановленням благополуччя і у взаєминах із шлюбним партнером. Зв'язків задоволеності шлюбом з особистісними факторами методики «Велика П'ятірка» не виявлено.

За результатами регресійного аналізу виявлено, що задоволеність шлюбом детермінована дією трьох інших факторів: позитивна оцінка й самоповага; оцінка власного матеріального статку як високого; приналежність до чоловічої статі.

4. За результатами дослідження розроблена корекційна програма, що направлена на роботу з одним із партнерів, оскільки у емпіричному дослідженні брали участь не подружні пари, а респонденти (один з партнерів), які оцінювали власну задоволеність шлюбним життям. Сутність ідеї полягає в тому, що опрацювання проблемних зон у стосунках з одним із партнерів відобразиться і на відносинах у парі, базуючись на розумінні сімейних взаємозв'язків як системи. Метою програми є покращення особистісного благополуччя учасників в результаті активації процесів самопізнання, самодослідження, саморозвитку задля покращення ситуації у сфері міжособистісної взаємодії з партнером. Досягнення мети здійснюється за рахунок вияву та розуміння прихованих причин проблем і конфліктів, усвідомлення учасниками своїх психологічних рис, що впливають на взаємовідносини в сім'ї та у подружніх стосунках. Корекційна програма поєднує як індивідуальну роботу, а саме консультація перед та після проведення блоку занять, а також між заняттями за запитом учасників, так і групову роботу, що синтезує в собі різні підходи. В програмі застосовано психоосвітній підхід, нарративну, діалогову і рефлексивну моделі роботи, які дозволяють учасникам дослідити питання пов'язані із сферою міжособистісного спілкування та актуалізувати процес саморозвитку через прийняття себе як особистості.

Перспективою подальших досліджень ми вбачаємо у вивченні задоволеності шлюбом у контексті життєвих цінностей і установок, а також розширення кола питань, що стосуються задоволеності подружніми відносинами у періоди середньої та пізньої дорослості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алешина Ю. Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. 2-е изд. М.: Независимая фирма «Класс», 2007.- С.208 .
2. Алешина Ю. Е. Удовлетворенность браком и взаимное восприятие в супружеских парах с разным стажем совместной жизни: Вестник МГУ. Серия 14. Психология, 1987. - С.10-16.
3. Андреева Т. В. Психология современной семьи : монография. СПб.: Речь, 2005.- с. 244 .
4. Андреева Т. В. Семейная психология: Учеб. пособие СПб.: Речь, 2004. – с.244 с.
5. Бакланова О. Э. Согласованность ролевых представлений супругов. Вопросы психологии. 2012. № 1. С. 63–74.
6. Бойко В. В. Малодетная семья (социально-психологический аспект). - М. «Думка», 1988. - с.115.
7. Васильева Э. К. Семья и ее функции (демографо-статистический анализ) / Э.К. Васильева. – М.: Статистика, 1975. – 181 с.
8. Васищев В. С. Психологія подружніх взаємин: теоретико-методологічні підходи до дослідження / Вісник Національного університету оборони України 5 (24) /2011.
9. Волкова О. М., Трапезникова Т. М. Методичні прийоми діагностики подружніх відносин // Питання психології. – 1985.- С. 13 – 116.
10. Голод С. И. Стабильность семьи: социологический и демографический аспекты / С.И.Голод – Л.: Наука, 1984. – 136 с.
11. Голод С. И. Семья и брак: историко-социологический анализ / С. И. Голод. – СПб. : Петрополис, 1998. – 270 с.

12. Дмитренко А. К. Социально-психологические факторы стабильности брака в первые годы супружеской жизни: Дис. ...канд.психол.н.: 19.00.05 / А.К.Дмитренко – К., 1989. – 177 с.
13. Журавльова Л. П. (2007). Психологія емпатії: Монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. - 328 с.
14. Журавльова, Л. П. Психологічні основи розвитку емпатії людини: дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / Лариса Петрівна Журавльова; наук. консультант О. Я. Чебикін; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2008. – 469 с.
15. Кількість шлюбів в Україні зменшилася втричі за останні 30 років: [Електронний ресурс] Оpendата бот. URL : <https://opendatabot.ua/analytics/love-is-2020>. (дата звернення: 10.04. 2022).
16. Клапішевська, С. А. (2012). Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми задоволеності шлюбом. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки, 17, 114- 120.
17. Корольчук М.С. Психологія сімейних взаємин. К.: Ніка-центр, 2011. 296 с.
18. Котлова, С. О., Саух, І. Д. Психологічні чинники задоволеності шлюбом на різних етапах подружнього життя // Науковий вісник Харківського національного університету, 2019, №1, С. 223-228.
19. Кошева Ю. Подружня сумісність у психологічному аспекті. Імідж сучасного педагога. 2019. №3 (186). С. 62-66.
20. Кошонько Г. А. Теоретичні засади дослідження подружньої сумісності як психологічного феномена. Теорія і практика сучасної психології. ХНУ: 2019, с.32.
21. Крайг Г. Психология развития/ Г. Крайг. – СПб.: Питер, 2008. – 992с.
22. Кратохвил С. Психотерапия семейно-сексуальных дис.гармоний / С. Кратохвил ; пер. с чешск. – СПб. : Речь, 2009. – 321 с.

23. Левкович В. П. (2009). Особенности добрых отношений супругов как фактор стабилизации семьи. Психологический журнал, 2, 88-89.
24. Лисенко Л. М. Психологічні чинники задоволеності стосунками в подружніх парах. Теорія і практика сучасної психології. 2018. № 5. С. 73-77.
25. Маргарет Мид Отцовство у человека - социальное изобретение / М. Мид // Мужское и женское. Исследования полового вопроса в изменяющемся мире – М. РОССПЭН, 2004. – С. 174—188.
26. Меновщиков В. Ю. Психологическое консультирование. Работа с кризисными и проблемными ситуациями / В. Ю. Меновщиков. – М. : Смысл, 2002. – 327 с.
27. Мікуцька М. Перевага задоволеності життям у шлюбі та гендерна спеціалізація. Журнал шлюбу та сім'ї. 2016; с. 759–779.
28. Міняйло В. Ю. Психологічне консультування: робота з кризовими і проблемними ситуаціями. - 2-е вид., Сенс.2005 - 182 с.
29. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество. Москва : Проспект, 2000. 385 с.
30. Одинцова В. В «Оценка эффективности теста «Большая пятерка» и пример его практического использования» / Одинцова В. В., НТ.RU, 2004.
31. Олифирова Н. И., Зинкевич-Куземкин Т. А., Велент Т. Ф.. Психология семейных кризисов. – СПб.: Речь.2006г. – 360 с.
32. Пезешкиан Н. Тренинг семейных отношений. 33 и 1 форма партнерства; [пер. с нем.]. 3-е изд. М. : Институт позитивной психотерапии, 2009. 288 с.
33. Поліщук В.М., Ільїна Н.М., Поліщук С.А., Мисник С.О., Савченко Ю.Ю. та ін. / Психологія сім'ї: навч. посібник; за заг. ред. В.М. Поліщука. – [2-е вид.]. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 282 с.

34. Психотерапевтическая энциклопедия / под ред. Карвасарского Б.Д.; 2-е изд. — СПб.: Питер, 2002. - 1024 с.
35. Роджерс К. Брак и его альтернативы. Позитивная психология семейных отношений; пер. с англ. Е. Г. Разановой. М. : Этерна, 2006. 320 с.
36. Росс С., Міровський Дж. Теорія та моделювання у вивченні інтимних стосунків та здоров'я. Журнал здоров'я та соціальної поведінки. 2013; 54 : с. 67–71.
37. Семина Е. Ю., Мороз Т. С. Взаимосвязь удовлетворенности браком и работой супружеских пар. URL: <https://scienceforum.ru/2012/article/2012003324> (дата звернення: 22.04.2022).
38. Солодников В. В., Солодникова И. В. Кризис среднего возраста: теоретическая интерпретация переживаемого опыта. Мониторинг. 2009. № 4 (92). С. 178–202.
39. Старовойтенко Е. Б. Психология личности в парадигме жизненных отношений: Учеб. Пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. Б. Старовойтенко. – М.: Академический Прект; Трикста, 2004. – 256 с.
40. Столин В. В. Опросник удовлетворенности браком / В. В. Столин, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко // Вест. Моск. ун-та. Сер.14: Психология. – 1984. - № 2. – С. 54-61.
41. Сысенко В. А. Супружеские конфликты / В. А. Сысенко. – М. : Мысль, 1989. – 175 С.
42. Сысенко В. А. Устойчивость брака. Проблемы, факторы, условия. М.: Мысль, 1981. – 156с.
43. Тащева А. И. Атрибутивные процессы в супружеских конфликтах: Дис. ...канд.психол.н.: 19.00.05 / А.И.Тащева – М., 1987. – 257 с.
44. Федотова Н. Ф. Некоторые вопросы межличностного познания в семье / Н. Ф. Федотова // Психология межличностного познания [отв. ред. А. А. Бодалев] – М.: Педагогика, 1981. – С. 177-195.
45. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Методика личностного дифференциала (вариант, адаптированный в НИИ им. В.М.Бехтерева) /

- Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. - М., 2002. С.20-21.
- 46.Хмарук И. Н. Социально-психологические корреляты выбора способа реагирования в ситуации измены супруга: Дис. ...канд. психол. н.: 19.00.05 / И.Н.Хмарук – Ростов н/Д., 2000. – 178 с., с. 21.
- 47.Хъелл Л. Теория личности /Л.Хъелл, Д.Зиглер. – СПб.: Питер, 1998 – 608 с.
- 48.Целуйко В. М. Психология современной семьи. Москва: Гуманит. издат. центр «ВЛАДОС», 2004, 288 с.
- 49.Черезова І. О. Психологія життєвих криз особистості : навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / І. О. Черезова. – Бердянськ, БДПУ, 2016. – 193 с.
- 50.Шавлов А. В. Факторы удовлетворенности браком в семье кадрового военного: дис. канд. социол. наук : 22.00.04. Москва, 1996. 200 с.
- 51.Эриксон Э. Идентичность: Юность и кризис. – М.: Прогресс, 1996. – 344 с.
- 52.Ashuri J. Relationship between personality traits, religiosity orientation and locus of control and marriage satisfaction in older women. Nurs Zh is elderly. 2014; 1(3):21–33.
- 53.Blaidorn V., Shvaba T. (2017). "Developing Personality in the Adult Age," in Personality Development Across The Lifespan, ed J. Specht (Elsevier Academic Press;), 39–51.
- 54.Bladedorn W., Hopwood S. J., Lucas R. E. (2018). Changes in life and figs of speciality. J. Pers. 86, 83–96.
- 55.Burr W.R. Contemporary theories about the family / W.R.Burr –Vol. 2. General Theories. – N.Y.: Free Press, 1970. – P. 14-21.
- 56.Camp D.C.M., Amato P.R. Consequences of the status and quality of relationships for subjective well-being. Journal of Social and Personal Relations; 2005; 22: pp.607–627.

57. Carney B.R., Bradbury T.N. Longitudinal course of quality and stability of marriage: a review of theory, methods and research. *Psychological Bulletin*. 1995; 118; pp.3–34.
58. Chehreh H, Ozgo G, Aboiaali K, Nasiri M. The Relationship Between Personality Traits and Marriage Satisfaction Based on the Five-Factor Personality Model: A Systematic Review, *Univ Med Sci*. 2018; 121–132.
59. Cherlin A. Deinstitutionalization of American marriage. *Journal of marriage and family*. 2004; with. 848–861.
60. Golizade Zoleikha B., Hassan G., Jalil B.K. Relationship between the five personality factors and marital satisfaction. *J Shahed Univ*. 2010; 57–66.
61. Ghanei Gheshlagh R, Valiei S, Rezaei M, Rezaei K. Relationship between personality characteristics and occupational stress in nurses. *Iranian J Psychiatr Nurs*. 2013; 1(3):27–34.
62. Gray E, Evans A. Do couples share income? Diversity of income organization in households with a double breadwinner. *Australian Journal of Social Affairs*. 2008; with. 441–457.
63. Denisen J. A., Luhman M., Chung J. M., Blaidorn W. (2018). Transactions between life events and personality traits during adulthood. *Soc. Psychology*. 116, 612–633.
64. Jaques E. Death and the Mid-Life Crisis. *International Journal of Psychoanalysis*. 1965. No 46. P. 502–514.
65. John OP, Srivastava S. Taxonomy of the Big Five: History, Dimension and Theoretical Perspectives. *Handbook of Personality: Theory and Research*. 1999; 2 (1999): 102–138.
66. Heller D., Watson D., Ilies R. The role of man and the situation in life satisfaction: a critical study. *Psychological Bulletin*. 2004; 130: 574–600. doi: 10.1037 / 0033-2909.130.4.574.
67. Hopson B., Adams J. (1976). “Towards Understanding Transition: Defining Some Limits of Transition Dynamics,” in *Transition: Understanding and*

- Managing Personal Change, eds Adams J., Hayes J., Hopson B. (London: Martin Robertson;), 3–25.
68. Kelly E. L., Conley J. J. Personality and Compatibility: A Perspective Analysis of Marital Stability and Family Satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1987; 52: 27–40.
69. Knowles M. S. (1970) The modern practice of adult education: andragogy versus pedagogy. New York., c. 24.
70. Lenart J., Neyer F. J., Eccles J. (2010). Long-term effects of social investment: an example of partnership at a young age. *Soc. Psychology* 78, 639–670.
71. Leaders A.G. Psychological examination of the family: textbook. workshop guide for students. fac. psychology higher. textbook institutions / AG Leaders - 2nd ed., Ster. - M.: Publishing Center "Academy", 2007 - 432 p
72. Levinger R. Marital cohesiveness and dissolution: an integrative review / R. Levinger // *Journal of Marriage and the Family*. - 1965. – Vol. 27. - № 1. - P. 19-28.
73. Liu H., Umberson D. Times they change: marital status and differences in health from 1972 to 2003. *Journal of Health and Social Behavior*. 2008; 49: p. 239–253.
74. Luhmann M., Hoffmann W., Eid M., Lucas RE (2012). Subjective well-being and adaptation to life events: a meta-analysis. *Social Psychology*. 102, 592–615.
75. Ludtke O., Roberts B.V., Troutwyn W., Nagy G. (2011). Casual walk along the university avenue: life paths, life events and personality traits change during the transition to university life. *J. Pers. Soc. Psychology*. 101, 620–637.
76. Martin P. A. Treatment of marital disгарmony by collaborative therapy // *The psychotherapies of marital disгарmony.*– New York: The free press, 1965.– P. 83–101.

77. Maloff J. M., Thorsteinsson E. B., Schutte N.S., Bhullar N., Ruk S.E. Five-factor model of personality and satisfaction with the relationships of intimate partners: a meta-analysis. *Journal of personality research*. 2010; 44: 124–127.
78. McCrae R.R., Costa P.T., Ostendorf F., Angleitner A., Avia M.D., Saunders P.R. Nature is more important than education: the development of temperament, personality and life expectancy. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2000; 78 : 173–186.
79. Merriam S. B., Brockett R. G. (2007) *The profession and practice of adult education: an introduction*. San Francisco, c. 4.
80. Music K., Mickelmore K. International comparisons of the stability of the union in family and family families with children. *Demography*. 2018; 55: pp.1389–1421.
81. Nelson-Coffi S. (2018) *The science of well-being in love and family life / Advice on well-being (section 26)*. Salt Lake City, UT: DEF View.
82. Perelli-Harris B. How similar are the fathers, how do they live together and make friends? Other risks conceived for the type of union in the Happy States and throughout Europe. *European Journal of Population*. 2014; 30: c. 437–464.
83. Perelli-Harris B., Minarska M., Berrington A., Berghammer S., Evans A., Isupova O ta int. On the way to a new rozuminnya svilnogo zhizni: vysnovki z dolidzhen focus-group suropi i Avstralii. *Demographic background*. 2014; 31: pp.1043–1078.
84. Rawicka I. (2017). Sechy temperamentalne a satysfakcja ze związku. *Polskie Forum Psychologiczne*, 22, 4, 623-635.[in Polish].
85. Renne K. Correlates of Dissatisfaction in Marriage / K.Renne // *Journal of Marriage and the Family*. – 1970. - Vol.32. - № 1. P.54-68.
86. Roberts B.V., DelVecchio V.F. Consistency of personality traits in the order of ranking from childhood to old age: a quantitative review of longitudinal studies. *Psychological Bulletin*. 2000; 126: 3–25.

87. Roberts B.V., Wood D., Smith J.L. Evaluation of the theory of five factors and prospects for social investment in the development of personal qualities. *Journal of personality research*. 2005; 39: 166–184.
88. Rollins B. C. Marital Satisfaction over the Family Life Cycle / B. C. Rollins, H. Feldman // *Journal of Marriage and the Family*/ - 1970/ - Vol. 32, № 1. – P 20-28.
89. Sadeghi MSJM, Mootabi F, Dehghani M. Couple Personality Similarity and Marriage Satisfaction. *Contemporary Psychol*. 2016; 67–82.
90. Tris J., Louis J., Gubernska Z. Attitudes toward marriage and new relationships: international evidence of deinstitutionalization of marriage. *Demographic research*. 2014; 30: pp.1495–1526.
91. Vik K.A., Keyser R., Lappegard T. Quality of relations in marital and family unions in Europe. *Journal of marriage and family*. 2012; 74: 389–398.
92. Waite L., Gallagher M. *The case for marriage: why married people are happier, healthier and better off*. New York, NY: Broadway Books; 2000.
93. Wagner J, Orth W, Bladedorn W, Hopwood CJ, Candler K (2020). Before the integrative model, there was stability and change in specificity. *Psychology. Sciences*. 29, 438–444.
94. Umberson D., Krosno R., Reчек K. Social relations and behavior in relation to health throughout life. *Annual review of sociology*. 2010; 36: pp.139–157.
95. Umberson D., Montez JK Social Relations and Health: A Hot Spot for Health Policy. *Journal of Health and Social Behavior*. 2010; 51: p. 54–66.

Додаток А

Тест-опросник удовлетворенности браком

(В. В. Столин, Т. Л. Романова, Г.П. Бутенко)

Инструкция:

Внимательно читайте каждое утверждение и выбирайте один из трех предлагаемых вариантов ответов.

1. Когда люди живут так близко, как это происходит в семейной жизни, они неизбежно теряют взаимопонимание и остроту восприятия другого человека:

- а) верно,
- б) не уверен,
- в) неверно.

2. Ваши супружеские отношения приносят Вам:

- а) скорее беспокойство и страдание,
- б) затрудняюсь ответить,
- в) скорее радость и удовлетворение.

3. Родственники и друзья оценивают Ваш брак:

- а) как удавшийся,
- б) нечто среднее,
- в) как неудавшийся.

4. Если бы Вы могли, то:

- а) Вы бы многое изменили в характере Вашего супруга (Вашей супруги),
- б) трудно сказать,

в) Вы бы не стали ничего менять.

5. Одна из проблем современного брака в том, что все «приедается», и в том числе и сексуальные отношения:

а) верно,

б) трудно сказать,

в) неверно.

6. Когда Вы сравниваете Вашу семейную жизнь с семейной жизнью Ваших

друзей и знакомых, Вам кажется:

а) что Вы несчастнее других,

б) трудно сказать,

в) что Вы счастливее других.

7. Жизнь без семьи, без близкого человека — слишком дорогая цена за полную самостоятельность:

а) верно,

б) трудно сказать,

в) неверно.

8. Вы считаете, что без Вас жизнь Вашего супруга (Вашей супруги) была бы неполноценной:

а) да, считаю,

б) трудно сказать,

в) нет, не считаю.

9. Большинство людей в какой-то мере обманываются в своих ожиданиях относительно брака:

- а) верно,
- б) трудно сказать,
- в) неверно.

10. Только множество различных обстоятельств мешает подумать Вам о разводе:

- а) верно,
- б) не могу сказать,
- в) неверно.

11. Если бы вернулось время, когда Вы вступали в брак, то Вашим мужем (женой) мог бы стать:

- а) кто угодно, только не теперешний супруг,
- б) трудно сказать,
- в) возможно, что именно теперешний супруг.

12. Вы гордитесь, что такой человек, как Ваш супруг (супруга), рядом с Вами:

- а) верно,
- б) трудно сказать,
- в) неверно.

13. К сожалению, недостатки Вашего супруга (супруги) часто перевешивают его достоинства:

- а) верно,

б) затрудняюсь сказать,

в) неверно.

14. Основные помехи для счастливой супружеской жизни кроются:

а) скорее всего в характере Вашего супруга (супруги),

б) трудно сказать,

в) скорее, в Вас самих.

15. Чувства, с которыми Вы вступали в брак:

а) усилились,

б) трудно сказать,

в) ослабли.

16. Брак притупляет творческие возможности человека:

а) верно,

б) трудно сказать,

в) неверно.

17. Можно сказать, что Ваш супруг (супруга) обладает такими достоинствами, которые компенсируют его недостатки:

а) согласен,

б) нечто среднее,

в) не согласен.

18. К сожалению, в Вашем браке не все обстоит благополучно с эмоциональной поддержкой друг друга:

а) верно,

б) трудно сказать,

в) неверно.

19. Вам кажется, что Ваш супруг (супруга) часто делает глупости, говорит невпопад, неуместно шутит:

а) верно,

б) трудно сказать,

в) неверно.

20. Жизнь в семье, как Вам кажется, не зависит от Вашей воли:

а) верно,

б) трудно сказать,

в) неверно.

21. Ваши семейные отношения не внесли в жизнь того порядка и организованности, которых Вы ожидали:

а) верно,

б) трудно сказать,

в) неверно.

22. Не правы те, кто считает, что именно в семье человек меньше всего может рассчитывать на уважение:

а) согласен,

б) трудно сказать,

в) не согласен.

23. Как правило, общество Вашего супруга (супруги) доставляет Вам

удовольствие:

- а) верно,
- б) трудно сказать,
- в) неверно.

24. По правде сказать, в Вашей супружеской жизни нет и не было ни одного светлого момента:

- а) верно,
- б) трудно сказать,
- в) неверно.

Обработка результатов.

Если выбранный испытуемыми вариант ответа (а, б, или в) совпадает с приведенными в ключе, то начисляется 2 балла; если промежуточный (б) - то 1 балл; за ответ не совпадающий с приведенными - 0 баллов. Далее подсчитывается суммарный балл по всем ответам. Возможный диапазон тестового балла - от 0 до 48 баллов.

Ключ:

1в, 2в, 3а, 4в, 5в, 6в, 7а, 8а, 9в, 10в, 11в, 12а, 13в, 14в, 15а, 16в, 17а, 18в, 19в, 20в, 21в, 22а, 23а, 24в.

Интерпретация результатов:

Высокий балл говорит об удовлетворенности браком.

0-16 баллов - абсолютно неблагополучные семьи,

17-22 баллов - неблагополучные семьи,

23-26 баллов - скорее неблагополучные семьи,

27-28 баллов - переходные семьи,

29-32 баллов - скорее благополучные семьи,

33-38 баллов - благополучные семьи,

39-48 баллов - абсолютно благополучные семьи.

Додаток Б

Пятифакторный опросник личности.

Перед Вами опросник, состоящий из 75-и противоположных по значению высказываний, каждое из которых выявляет важные свойства личности и особенности поведения человека в некоторых жизненных ситуациях. В данном опроснике нет утверждений правильных или неправильных, так же как нет “хороших” или “плохих” черт личности, поэтому следует оценить все 75 высказываний.

Все стимульные фразы разделены оценочной шкалой. Прочтите внимательно высказывание и определите, какая его часть больше соответствует особенностям Вашей личности. Если Вы считаете, что левая, то используйте для оценки символы -2 и -1 шкалы, если Вы считаете, что правая, то используйте правую часть шкалы (+2 и +1). Цифрами Вы отразите степень выраженности оцениваемого признака: 2 - сильно выражено, 1 - слабо выражено, если Вы сомневаетесь в выборе, то выбирайте 0.

1. Мне нравится заниматься физкультурой	-2	-1	0	1	2	Я не люблю физические нагрузки
2. Люди считают меня отзывчивым и доброжелательным человеком	-2	-1	0	1	2	Некоторые люди считают меня холодным и черствым
3. Я во всем ценю чистоту и порядок	-2	-1	0	1	2	Иногда я позволяю себе быть неряшливым
4. Меня часто беспокоит мысль, что что-нибудь может случиться	-2	-1	0	1	2	«Мелочи жизни» меня не тревожат
5. Все новое вызывает у меня интерес	-2	-1	0	1	2	Часто новое вызывает у меня раздражение

6. Если я ничем не занят, то это меня беспокоит	-2	-1	0	1	2	Я человек спокойный и не люблю суетиться
7. Я стараюсь проявлять дружелюбие ко всем людям	-2	-1	0	1	2	Я не всегда и не со всеми дружелюбный человек
8. Моя комната всегда аккуратно прибрана	-2	-1	0	1	2	Я не очень стараюсь следить за чистотой и порядком
9. Иногда я расстраиваюсь из-за пустяков	-2	-1	0	1	2	Я не обращаю внимания на мелкие проблемы
10. Мне нравятся неожиданности	-2	-1	0	1	2	Я люблю предсказуемость событий
11. Я не могу долго оставаться в неподвижности	-2	-1	0	1	2	Мне не нравится быстрый стиль жизни
12. Я тактичен по отношению к другим людям	-2	-1	0	1	2	Иногда в шутку я задеваю самолюбие других
13. Я методичен и пунктуален во всем	-2	-1	0	1	2	Я не очень обязательный человек
14. Мои чувства легко уязвимы и ранимы	-2	-1	0	1	2	Я редко тревожусь и редко чего-либо боюсь
15. Мне не интересно, когда ответ ясен заранее	-2	-1	0	1	2	Я не интересуюсь вещами, которые мне не понятны
16. Я люблю, чтобы другие быстро выполняли мои распоряжения	-2	-1	0	1	2	Я не спеша выполняю чужие распоряжения

17. Я уступчивый и склонный к компромиссам человек	-2	-1	0	1	2	Я люблю поспорить с окружающими
18. Я проявляю настойчивость, решая трудную задачу	-2	-1	0	1	2	Я не очень настойчивый человек
19. В трудных ситуациях я весь сжимаюсь от напряжения	-2	-1	0	1	2	Я могу расслабиться в любой ситуации
20. У меня очень живое воображение	-2	-1	0	1	2	Я всегда предпочитаю реально смотреть на мир
21. Мне часто приходится быть лидером, проявлять инициативу	-2	-1	0	1	2	Я скорее подчиненный, чем лидер
22. Я всегда готов оказать помощь и разделить чужие трудности	-2	-1	0	1	2	Каждый должен уметь позаботиться о себе
23. Я очень старательный во всех делах человек	-2	-1	0	1	2	Я не очень усердствую на работе
24. У меня часто выступает холодный пот и дрожат руки	-2	-1	0	1	2	Я редко испытывал напряжение, сопровождаемое дрожью в теле
25. Мне нравится мечтать	-2	-1	0	1	2	Я редко увлекаюсь фантазиями
26. Часто случается, что я руковожу, отдаю распоряжения другим людям	-2	-1	0	1	2	Я предпочитаю, чтобы кто-то другой брал в свои руки руководство
27. Я предпочитаю сотрудничать с другими, чем соперничать	-2	-1	0	1	2	Без соперничества общество не могло бы развиваться

28. Я серьезно и прилежно отношусь к работе	-2	-1	0	1	2	Я стараюсь не брать дополнительные обязанности на работе
29. В необычной обстановке я часто нервничаю	-2	-1	0	1	2	Я легко привыкаю к новой обстановке
30. Иногда я погружаюсь в глубокие размышления	-2	-1	0	1	2	Я не люблю тратить свое время на размышления
31. Мне нравится общаться с незнакомыми людьми	-2	-1	0	1	2	Я не очень общительный человек
32. Большинство людей добры от природы	-2	-1	0	1	2	Я думаю, что жизнь делает некоторых людей злыми
33. Люди часто доверяют мне ответственные дела	-2	-1	0	1	2	Некоторые считают меня безответственным
34. Иногда я чувствую себя одиноко, тоскливо и все валится из рук	-2	-1	0	1	2	Часто, что-либо делая, я так увлекаюсь, что забываю обо всем
35. Я хорошо знаю, что такое красота и элегантность	-2	-1	0	1	2	Мое представление о красоте такое же, как и у других
36. Мне нравится приобретать новых друзей и знакомых	-2	-1	0	1	2	Я предпочитаю иметь только несколько надежных друзей
37. Люди, с которыми я общаюсь, обычно мне нравятся	-2	-1	0	1	2	Есть такие люди, которых я не люблю

38. Я требователен и строг в работе	-2	-1	0	1	2	Иногда я пренебрегаю своими обязанностями
39. Когда я сильно расстроен, у меня тяжело на душе	-2	-1	0	1	2	У меня очень редко бывает мрачное настроение
40. Музыка способна так захватить меня, что я теряю чувство времени	-2	-1	0	1	2	Драматическое искусство и балет кажутся мне скучными
41. Я люблю находиться в больших и веселых компаниях	-2	-1	0	1	2	Я предпочитаю уединение
42. Большинство людей честные, и им можно доверять	-2	-1	0	1	2	Иногда я отношусь подозрительно к другим людям
43. Я обычно работаю добросовестно	-2	-1	0	1	2	Люди часто находят в моей работе ошибки
44. Я легко впадаю в депрессию	-2	-1	0	1	2	Мне невозможно испортить настроение
45. Настоящее произведение искусства вызывает у меня восхищение	-2	-1	0	1	2	Я редко восхищаюсь совершенством настоящего произведения искусства
46. «Болея» на спортивных соревнованиях, я забываю обо всем	-2	-1	0	1	2	Я не понимаю, почему люди занимаются опасными видами спорта
47. Я стараюсь проявлять чуткость, когда имею дело с людьми	-2	-1	0	1	2	Иногда мне нет дела до интересов других людей

48. Я редко делаю необдуманно то, что хочу сделать	-2	-1	0	1	2	Я предпочитаю принимать решения быстро
49. У меня много слабостей и недостатков	-2	-1	0	1	2	У меня высокая самооценка
50. Я хорошо понимаю свое душевное состояние	-2	-1	0	1	2	Мне кажется, что другие люди менее чувствительны, чем я
51. Я часто игнорирую сигналы, предупреждающие об опасности	-2	-1	0	1	2	Я предпочитаю избегать опасных ситуаций
52. Радость других я разделяю как собственную	-2	-1	0	1	2	Я не всегда разделяю чувства других людей
53. Я обычно контролирую свои чувства и желания	-2	-1	0	1	2	Мне трудно сдерживать свои желания
54. Если я терплю неудачу, то обычно обвиняю себя	-2	-1	0	1	2	Мне часто «везет», и обстоятельства редко бывают против меня
55. Я верю, что чувства делают мою жизнь содержательнее	-2	-1	0	1	2	Я редко обращаю внимание на чужие переживания
56. Мне нравятся карнавальное шествия и демонстрации	-2	-1	0	1	2	Мне не нравится находиться в многолюдных местах
57. Я стараюсь поставить себя на место другого человека, чтобы его понять	-2	-1	0	1	2	Я не стремлюсь понять все нюансы переживаний других людей

58. В магазине я обычно долго выбираю то, что надумал купить	-2	-1	0	1	2	Иногда я покупаю вещи импульсивно
59. Иногда я чувствую себя жалким человеком	-2	-1	0	1	2	Обычно я чувствую себя нужным человеком
60. Я легко «вживаюсь» в переживания вымышленного героя	-2	-1	0	1	2	Приключения киногероя не могут изменить мое душевное состояние
61. Я чувствую себя счастливым, когда на меня обращают внимание	-2	-1	0	1	2	Я скромный человек и стараюсь не выделяться среди людей
62. В каждом человеке есть нечто, за что его можно уважать	-2	-1	0	1	2	Я еще не встречал человека, которого можно было бы уважать
63. Обычно я хорошо думаю, прежде чем действую	-2	-1	0	1	2	Я не люблю продумывать заранее результаты своих поступков
64. Часто у меня бывают взлеты и падения настроения	-2	-1	0	1	2	Обычно у меня ровное настроение
65. Иногда я чувствую себя фокусником, подшучивающим над людьми	-2	-1	0	1	2	Люди часто называют меня скучным, но надежным человеком
66. Я привлекателен для лиц противоположного пола	-2	-1	0	1	2	Некоторые считают меня обычным и неинтересным человеком
67. Я всегда стараюсь быть добрым и внимательным с каждым человеком	-2	-1	0	1	2	Некоторые люди думают, что я самонадеянный и эгоистичный

68. Перед путешествием я намечаю точный план	-2	-1	0	1	2	Я не могу понять, зачем люди строят такие детальные планы
69. Мое настроение легко меняется на противоположное	-2	-1	0	1	2	Я всегда спокоен и уравновешен
70. Я думаю, что жизнь – это азартная игра	-2	-1	0	1	2	Жизнь – это опыт, передаваемый последующим поколениям
71. Мне нравится выглядеть вызывающе	-2	-1	0	1	2	В обществе я обычно не выделяюсь поведением и модной одеждой
72. Некоторые говорят, что я снисходителен к окружающим	-2	-1	0	1	2	Говорят, что я часто хвастаюсь своими успехами
73. Я точно и методично выполняю свою работу	-2	-1	0	1	2	Я предпочитаю «плыть по течению», доверяя своей интуиции
74. Иногда я бываю настолько взволнован, что даже плачу	-2	-1	0	1	2	Меня трудно вывести из себя
75. Иногда я чувствую, что могу открыть в себе нечто новое	-2	-1	0	1	2	Я не хотел бы ничего в себе менять

Интерпретация результатов.

Интерпретация результатов опросника строится на анализе как первичных, так и вторичных (основных факторов). Ниже перечислены характерологические признаки, которые могут быть определены у испытуемого с помощью первичных факторов:

1. Экстраверсия – интроверсия
1. Активность - пассивность

2. Доминирование - подчиненность
3. Общительность - замкнутость
4. Поиск впечатлений - избегание впечатлений
5. Привлечение внимания - избегание внимания
2. Привязанность - обособленность
1. Теплота - равнодушие
2. Сотрудничество - соперничество
3. Доверчивость - подозрительность
4. Понимание - непонимание
5. Уважение других - самоуважение
3. Самоконтроль - импульсивность
1. Аккуратность - неаккуратность (отсутствие аккуратности)
2. Настойчивость - отсутствие настойчивости
3. Ответственность - безответственность
4. Самоконтроль поведения – импульсивность (отсутствие самоконтроля)
5. Предусмотрительность - беспечность
4. Эмоциональная устойчивость - эмоциональная неустойчивость
1. Тревожность - беззаботность
2. Напряженность - расслабленность
3. Депрессивность - эмоциональная комфортность
4. Самокритика - самодостаточность
5. Эмоциональная лабильность - эмоциональная стабильность
5. Экспрессивность - практичность
1. Любопытство - консерватизм
2. Любознательность - реалистичность
3. Артистичность - отсутствие артистичности
4. Сенситивность - нечувствительность
5. Пластичность - ригидность

В каждом из первичных факторов слева обозначается черта личности, которая по версии «Большой пятерки» соответствует высоким значениям балльных оценок, справа же обозначается черта личности с низкими балльными оценками.

Сумма баллов первичных факторов по вертикали определяет количественную выраженность основного фактора. Минимальное количество набранных баллов для любого основного фактора равно 15, максимальное количество – 75. Условно балльные оценки можно разделить на высокие (51-75 баллов), средние (41-50 баллов) и низкие (15-40 баллов).

Додаток В

Методика «Личностный Дифференциал»

В предложенном бланке представлены наиболее распространенные качества человека. Положительные значения этих качеств обозначены знаком «+», а отрицательные - «-». Их степень оценивается по семибалльной шкале. Порядок работы с методикой очень прост и заключается в следующем:

- выбор знака того или иного качества;
- определение степени его проявления по баллам:
- 3 — проявляется очень сильно и очень часто;
- 2 — выражено достаточно заметно и часто встречается;
- 1 — проявляется иногда и слабо;
- 0 — трудно сказать, есть и то, и другое.

На основе выбранных знаков и степени выраженности качества обведите соответствующую цифру в таблице. Помните, что положительные и отрицательные качества людей, приведенные в таблице, постоянно меняются местами. Поэтому будьте внимательны в своих оценках.

1. Обаятельный	3	2	1	0	1	2	3	Непривлекательный
2. Слабый	3	2	1	0	1	2	3	Сильный
3. Разговорчивый	3	2	1	0	1	2	3	Молчаливый
4. Безответственный	3	2	1	0	1	2	3	Добросовестный
5. Упрямый	3	2	1	0	1	2	3	Уступчивый
6. Замкнутый	3	2	1	0	1	2	3	Открытый
7. Добрый	3	2	1	0	1	2	3	Эгоистичный
8. Зависимый	3	2	1	0	1	2	3	Независимый
9. Деятельный	3	2	1	0	1	2	3	Пассивный
10. Черствый	3	2	1	0	1	2	3	Отзывчивый
11. Решительный	3	2	1	0	1	2	3	Нерешительный
12. Вялый	3	2	1	0	1	2	3	Энергичный
13. Справедливый	3	2	1	0	1	2	3	Несправедливый
14. Расслабленный	3	2	1	0	1	2	3	Напряженный

15. Суетливый	3	2	1	0	1	2	3	Спокойный
16. Враждебный	3	2	1	0	1	2	3	Дружелюбный
17. Уверенный	3	2	1	0	1	2	3	Неуверенный
18. Нелюдимый	3	2	1	0	1	2	3	Общительный
19. Честный	3	2	1	0	1	2	3	Неискренний
20. Несамостоятельный	3	2	1	0	1	2	3	Самостоятельный
21. Раздражительный	3	2	1	0	1	2	3	Невозмутимый

Интерпретация результатов

При применении ЛД для исследования самооценок значения фактора Оценки (О) свидетельствуют об уровне самоуважения. «Высокие значения» этого фактора говорят о том, что испытуемый принимает себя как личность, склонен осознавать себя носителем позитивных, социально желательных характеристик, в определенном смысле удовлетворен собой. «Низкие значения» фактора (О) указывают на критическое отношение человека к самому себе, его неудовлетворенность собственным поведением, уровнем принятия самого себя. Особо низкие значения этого фактора в самооценках свидетельствуют о возможных невротических или иных проблемах, связанных с ощущением малой ценности своей личности.

При использовании ЛД для измерения взаимных оценок фактор (О) интерпретируется как свидетельство уровня привлекательности, симпатии, которым обладает один человек в восприятии другого. При этом положительные (+) значения этого фактора соответствуют предпочтению, оказываемому объекту оценки, отрицательные (–) – его отвержению.

Фактор Силы (С) в самооценках свидетельствует о развитии волевых сторон личности, как они осознаются самим испытуемым. Его «высокие значения» говорят об уверенности в себе, независимости, склонности рассчитывать на собственные силы в трудных ситуациях. «Низкие значения» свидетельствуют о недостаточном самоконтроле, неспособности держаться принятой линии поведения, зависимости от внешних обстоятельств и оценок. Особо низкие оценки свидетельствуют и указывают на астенизацию и

тревожность. Во взаимных оценках фактор (С) выявляет отношения доминирования – подчинения, как они воспринимаются субъектом оценки.

Фактор Активности (А) в самооценках интерпретируется как свидетельство экстравертированности личности. «Положительные» (+) значения указывают на высокую активность, общительность, импульсивность; «отрицательные» (–) – на интровертированность, определенную пассивность, спокойные эмоциональные реакции. Во взаимных оценках отражается восприятие людьми личностных особенностей друг друга.

При интерпретации данных, полученных с помощью ЛД, всегда следует помнить о том, что в них отражаются субъективные, эмоционально-смысловые представления человека о самом себе и других людях, его отношения, которые могут лишь частично соответствовать реальному положению дел, но часто сами по себе имеют первостепенное значение.

Додаток Г

Табл.2.12

Перевірка нормальності розподілу за допомогою
критерію Шапіро-Уїлка

Показники	Критерій Шапіро- Уїлка	Статистична значущість (p)
Оцінка	0.943	0.069
Сила	0.956	0.065
Активність	0.987	0.844
Екстраверсія	0.980	0.550
Прив'язаність	0.986	0.804
Самоконтроль	0.969	0.223
Емоційність	0.972	0.284
Експресивність	0.976	0.425
Задоволеність шлюбом	0.797	< .001

Додаток Д

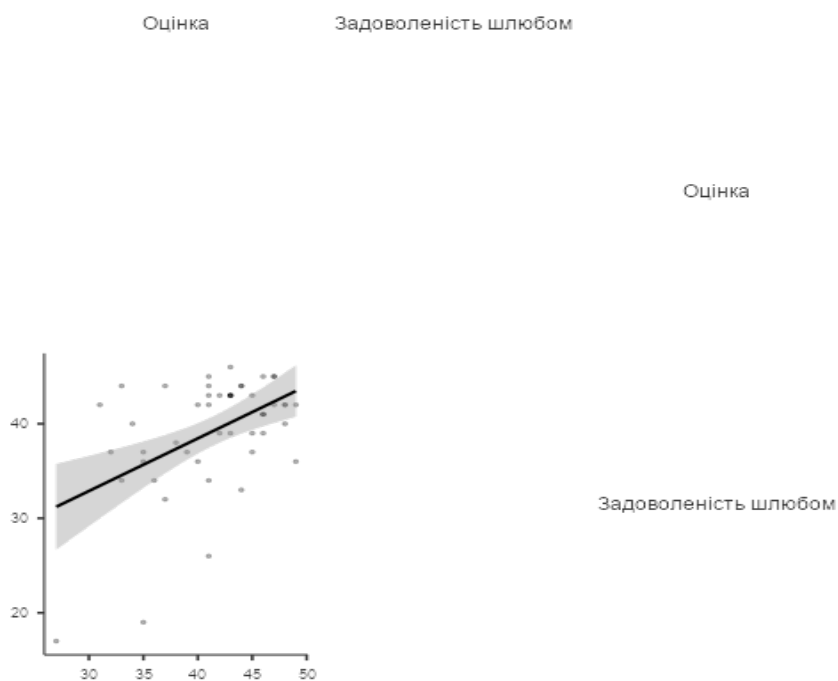

Рис. 2.8 Кореляційний зв'язок між рівнем задоволеності шлюбом та фактором «Оцінка»

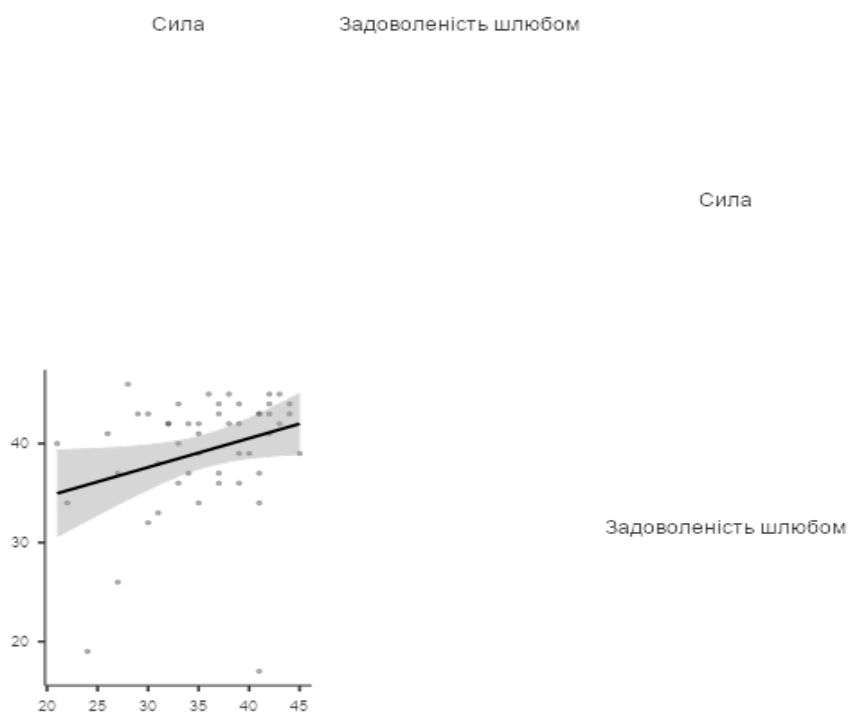

Рис. 2.9 Кореляційний зв'язок між рівнем задоволеності шлюбом та фактором «Сила»

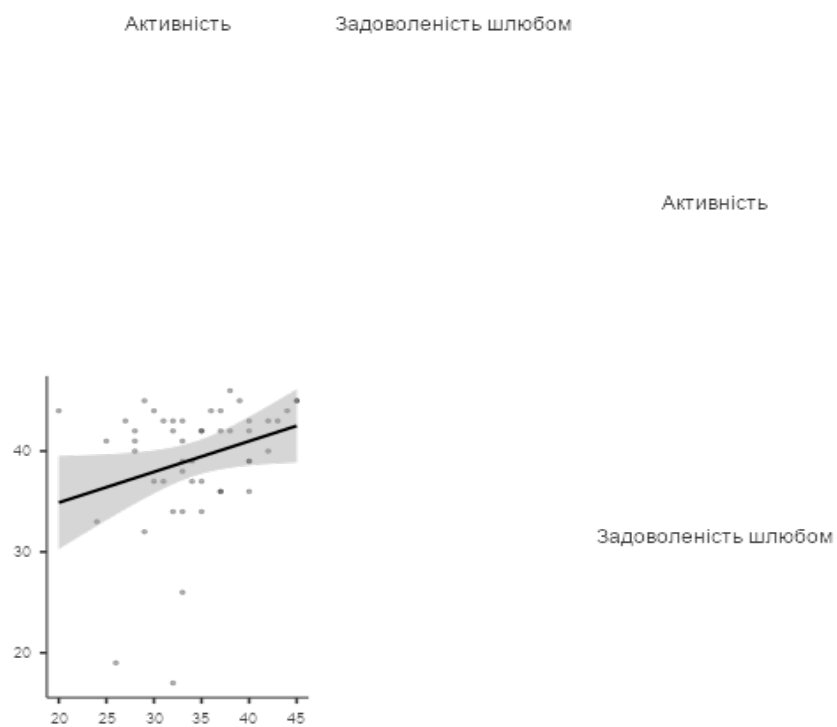

Рис. 2.10 Кореляційний зв'язок між рівнем задоволеності шлюбом та фактором «Активність»

Додаток Ж

Табл.2.13

Коефіцієнт кореляції Пірсона та його статистична значущість

Показники	Оцінка	
Прив'язаність	Коефіцієнт Пірсона	0.449
	Статистична значущість(p)	0.001
Емоційність	Коефіцієнт Пірсона	-0.475
	Статистична значущість(p)	< .001

Табл.2.14

Коефіцієнт кореляції Пірсона та його статистична значущість

Показники	Сила	
Емоційність	Коефіцієнт Пірсона	-0.425
	Статистична значущість(p)	0.002

Табл.2.15

Коефіцієнт кореляції Пірсона та його статистична значущість

Показники	Активність	
Екстраверсія	Коефіцієнт Пірсона	0.419
	Статистична значущість(p)	0.003
Прив'язаність	Коефіцієнт Пірсона	0.297
	Статистична значущість(p)	0.038

